

ÇALIŞMA ORTAMI

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
VERİMLİLİK
İŞ HUKUKU
SOSYAL POLİTİKA

OCAK 1994-SAYI: 12

*Fişek Özel Sağlık Hizmetleri ve Araştırma Enstitüsü Yayını * iki ayda bir çıkar*

BU SAYIDA NELER VAR?

SÖYLEŞİ: T. Harb-İş Sendikası Genel Başkanı İzzet Çetin İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğinde Gelişmeler: Afrika Deneyimi

Hedef : İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurulları ve Kaldıraç Noktaları (Doç. Dr. A. Gürhan Fişek)

Çocuklar Çiçektir: Çocukların Ekonomik Rollerini

Büyüteç: Bir Toplumsal Tarih Belgesi

- Bir Toplumsal Tarih Belgesinin Sunuluşu
- Yazı Üzerine
- Tıbbın "Sosyalleştirilmesi'nde Türkiye'nin Deneyi" (Neville M. Goodman)

Çeşitli Ülkelerden:

- Arjantin
- Şili
- Küba

Okur Kaleminden:

- Isıtma Cihazlarının Doğru Kullanımı ile ilgili Toplumsal Bir Kampanya Başlatılmalıdır (Ruhi Öktem)
- Nusret Hoca ve Barış (Dr. Ferruh Yavuz)

Toplum Örgütlerinden:

- ZİS.DER.
- NÜSED

Sosyal Devlet İlkesi "Boş Bir Söz" müdür? (Prof. Dr. Muammer Aksoy)

SÖYLEŞİ

T. Harb-İş Sendikası Genel Başkanı İzzet Çetin: "İşçinin Tüm Yaşamı Sağlık ve Güvenlik Çemberi İçinde Düşünülmeli"

- İşçilerin sağlıklı ve güvenli koşullarda çalıştırılmalarında bugün için en büyük engel sizce nedir?

- Sağlıklı bir çalışma ortamında bulunmak her işçinin en doğal hakkıdır. Uluslararası belgelerle ulusal yasalarımız bu hakkı ayrıntılarıyla biçimlendirilmiştir. Diğer yandan işçinin sağlık ve güvenlik içinde çalışmasının hak olmaktan öteye bir anlamı vardır. Bu da işçinin iyileştirilmiş bir ortamda çalışması için yasal yaptırımlarla korunmasıdır. Yani genel çalışma koşullardan özel çalışma koşullarına değin, uluslararası standartlarla belirlenmiş bir yasal koruma sisteminin çalışma sürecinin tüm aşamalarında yürürlükte olmasıdır.

Sağlık ve güvenlik içinde çalışmanın farklı boyutları var. Birincisi fiziki çalışma ortamının ve koşullarının risklerden arındırılmasıdır. İkincisi, çalışan ve çalıştırana yükümlülüklerin getirilmesidir. Üçüncüsü, denetim mekanizmalarının kurulması ve yaptırımların uygulanmasıdır. Dördüncüsü, sağlığı tehlikeye düşmüş olan işçinin ve ailesinin korunmasıdır.

Şurası bir gerçek; sağlık ve güvenlik işçi için tüm yaşamını her gün, her saat ilgilendiren bir olgu. Bu olgunun yerine getirilmesi tüm çalışma sürecinde, karşılaştığı risk ne olursa olsun korunmasına bağlı. O'nu servisine bindiğinde "koruyacaksınız", tezgahında "koruyacaksınız", işyeri sosyal tesislerinden yararlanırken "koruyacaksınız" eve dönüşünde "koruyacaksınız", bir kaza geçirdiğinde "koruyacaksınız", sakatlandığında "koruyacaksınız"... Bu çağdaş yaşama biçiminin bir zorunluluğudur. Çünkü artık işçinin her aşamada yalnız kendisi ile değil, ailesi ile birlikte düşünülmesi zorunludur.

Ülkemizde bunun tam anlamıyla gerçekleştirildiğini söylemek olanak sızdır. Evet, olumlu olan bir çok şey var. Ama hak ederek gerçekleştirilemeyen veya korunma için hala getirilemeyen kurallar da var. Bugün işçinin çalışma ortamını iyileştirmek için temel kurallar ve standartlar getiren ILO sözleşmelerinin bir çoğu ülkemizde kabul edilmemiştir. Bir bölümü da ha yeni kabul edilmiştir. İyileştirilmiş çalışma ortamını öngören Avrupa Sosyal Şartı'nın konuyla ilgili kimi maddelerine çekince konulmuştur.

Sağlık ve güvenlik isteniyorsa, uluslararası standartlar yasal düzenlemeleri eksiksiz ve tam olarak belirlemeli, işçinin tüm yaşamı sağlık ve güvenlik çemberi içinde düşünülmalıdır. Üretimin temel unsuru İnsan ise, insanın varolma unsuru da sağlık ve güvenlik olmalıdır.

- Fabrika üretim içinde bulunan işçilerle görüşüldüğünde, çalışma koşulları konusunda çok duyarlı oldukları ve sağlık konusunda istemlerinin bulunduğunu görüyorsunuz. Bu istemlerin, işçi sendikalarının eylemlerine yeterince yansıdığını düşünüyor musunuz?

- Çalışma ortamının iyileştirilmesi ve sağlık konusunda yeterli duyarlılığın oluştuğunu söylemek olanaklı değil. Düne göre duyarlılığın arttığını belirtmek gerekir. Bu giderek yalnızca tek tek işçilerde değil, sendikalarda da daha farklı içerik ve biçim kazanıyor... Ama bunun ne ölçüde eyleme dönüştüğünü veya eylemin konusu olduğunu soruyorsanız; buna doğrudan evet diyemeyeceğim.

- İşçilik ve sendikacılık yaşamınızda, işyerlerindeki işçi sağlığı ve iş güvenliği kurallarının çalışmaları ile ilgili gözlemleriniz nelerdir? Bunlara nasıl işlerlik kazandırabileceğinizi düşünüyorsunuz? Sendikanız ile MSB arasında bağitlanan toplu iş sözleşmesinde diğer sözleşmelere oranla işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin somut konulara yer verildiğini biliyoruz. Görüşmeler sırasında, bu konuya ilişkin nasıl bir tavırla karşılaşıyorsunuz?

- Bulduğumuz işkolu askeri yasaların var olduğu bir işkolu, işyerinde çalışmanın örgütlenmesi askersel kurallara bağlı. İşçiler bir yandan Askeri İç Hizmetler Kanunu kapsamına alınırken, diğer yandan genel çalışma yasaları ile sendikal yasalar kapsamına alınıyor. Bir İkili ve çoğu kez birbirini reddeden durum, işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda da ortaya çıkıyor. Askeri işyerlerinin denetlenmesi için özel bir tüzük var. Ama aynı anda diğer tüzükler de bu tüzüğün izin verdiği kurallar içinde denetime olanak veriyor. Tümöyle kapalı değil, ama koşullu. Ne var ki bu koşulluluk, genellikle denetim için olanaksızlıkla eşit. Askeri işyerlerinde işçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü uyarınca oluşturulmuş ve bir sendikamız temsilcisinin de yer aldığı işçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurulları var. Çalışmaları sivil işyerlerinde olduğu gibi. Ancak denetim için gerekli yaptırımları askeri hiyerarşi dışında gerçekleştiremezsiniz. Dolayısıyla bu yapı, özgür çalışma ortamını sağlamıyor.

Bu arada özellikle vurgulamak isterim. Toplu sözleşmemizde işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin gerçekten önemli ayrıntılar var. Birçok kamu sözleşmesinde olduğu gibi sorunların çözümü için "İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü ve diğer tüzükler geçerlidir" gibi kısa sözcüklerle geçiştirilmemiştir. İşçilerin periyodik muayenelerine ilişkin bir çizelge toplu sözleşmenin önemli bir ekidir ve biz buna çok değer veriyoruz. Sendikamızın isteği genele ilişkindir. Öncelikle askeri işyerlerinde işçiler ve tüm sivil çalışanlar özel askeri yasalardan ve tüzüklerden ayrı değerlendirilmelidir, işçi sağlığı ve iş güvenliği kurulları da bu anlamda gözlemleyici, yaptırımcı, denetleyici olmalıdır.

- Hem işçilerin, hem de toplum hekimliği ile uğraşanların SSK'dan yakınmaları var. Siz bir dönemde, SSK Genel Kurul üyesi olarak görev yaptınız. SSK ile değerlendirmeleriniz neler?

- Sosyal Sigortalar Kurumu, yanlış ekonomi politikaların ve yanlış kamu yönetiminin ağır bedelini ödüyor. Ancak bu bedel gerçekte işçiye ödetilen bir bedeldir. Eğer önlem alınamazsa; daha doğrusu sendikalar önlem alınması için gerçekçi öneriler geliştiremezse, kısaca işçiler ve sendikalar primlere sahip çıkamazlarsa

korkarım, daha kötüsü, daha da dramatik olan gerçekleşecek.

SSK bu duruma nasıl geldi?

Önce şunu vurgulamak istiyorum: SSK'nın finansal bunalıma girmesi genelde kamu kurum ve kuruluşlarının özelleştirme politikalarına koşut olarak ele alınmasından; varlıklarının ve hizmetlerinin bu politikaya uygun olarak riske sokulmasından kaynaklanıyor.

- Kısaca özetlemek gerekirse SSK'nın krize girmesini sağlayan unsurlar ara başlıklarıyla şöyle:
- Kuruma hiçbir Hazine yardımı yapılmadığı gibi 1977 yılından bu yana sosyal yardım (eski adıyla yakacak yardımı) adına prim ödenmedi ve bu bir hükümet uygulaması olmasına rağmen ödemeleri SSK gerçekleştirdi. Bugün ödemelerinin yüzde 52'sini aşan bu yardım Kuruma büyük yük getirmesini sürdürüyor.

- Ölçümleme kaldırıldı.

- Kurum dışı tedavilere harcanan ücretler giderek çok arttı ve yapılan hesaplamalara göre tüm sağlık giderlerinin yüzde 27'sine kadar ulaştı.

- SSK sağlık harcamalarında ilaç tüketimi yüzde 40'lara dayandı.

- ANAP iktidarı döneminde kurulan Sisatev Vakfı yıllarca rayiç fiyatın üzerinde teklifler yaparak Kurum kasasını boşalttı.

- 20 trilyona dayanan prim alacağı toplanamadı. Dahası 1992 yılında SSK borçları affedildi.

- Yıllarca düşük faizli hazine ile KİT tahvilleri alındı, gelirler düşük faizle bunlara yatırıldı.

- Temel görev ve amaçlarından olmamakla birlikte 230 bin kişiye konut kredisi verildi,

- Kurum elindeki imkanları iyi kullanamadı, standardizasyon ve tasarruf tedbirleri alamadı, olanaklarını savurgan olarak tüketti,..

Bu nedenleri daha da arttırabiliriz, Ama tüm bunlardan çıkan sonuç tektir: SSK kötü yönetilmiştir, öz kaynakları kurutulmuştur.

Çözümü ise, SSK yönetiminin özertleştirilmesinden başlayarak bir dizi radikal önlemlerden geçmektedir, Bu arada ve öncelikle SSK'nın özelleştirme politikasının etkilerinden tümüyle sıyrılması zorunludur.

- Çalışan kesimler arasında ücret dengesizlikleri, çocukların olumsuz koşullarda çalıştırılmaları, Sağlık Ba-kanlığı'nın sözde reform girişimleri, yerel yönetim çalışmaları vb. konularında işçi sendikaları neler yapılabilir? Neler yapmaktadır?

- Ülkemizde ekonomik ve sosyal sorunlar her geçen gün daha da büyüyor. Sosyal katmanlar daha çok istemlerde bulunuyor. Elbette ki bu bir sonuçtur ve nedenleri ekonomik ve sosyal yaşamımızın içindedir. Sendikalar ve toplumsal kuruluşlar kendilerinin yaratmadığı ama her geçen gün daha da etkilendiği bu sorunlarla karşı karşıya. Bu duruma hiçbir kuruluş, hiçbir toplumsal kesim, "benim yaratmadığım bana ait değildir" aymazlığını gösteremez. Ayrıca soruna dışardan bakmak, sahiplenmemek, beni ilgilendirmiyor demek de doğru değil. Doğru olan şu; sorun ne olursa olsun, kimi ilgilendirirse ilgilendirsin, küçük ya da büyük tüm sorunlar bu toprağın, bu ülkenin insanını doğrudan ilgilendirir.

Sendikalar, iletişimin arttığı, sorunların genelleştiği ve neredeyse standartlaştığı günümüzde; genel ve yerel düzeylerde "taraf olma", "sahiplenme" ve "katılım zorunluluğu bilinciyle" davranmalıdır. Sağlık sorunlarından, eğitime, konut sorunundan genel kent sorunlarına ve daha bir çok soruna ilişkin konularda düşünce üretmeli, sosyal paylaşım içinde yeralmalıdır.

- İşçilerin toplumun en örgütlü kesimi olma özelliği dolayısıyla, dinamik bir karakter gösteriyor. Toplumun istemlerinin dile getirilmesinde bu bakımdan öncü bir rol üstlenmesini beklemek yanlış olmayacaktır sanırız. Bugün ülkemizde, sendikaların, kendi üyelerinin hak ve çıkarlarının da ötesinde toplumun sorunlarının sözcülüğünü yaptığını düşünüyor musunuz?

- Yeni bir yıla giriyoruz. 1993 yılı ekonomik ve toplumsal sorunların daha da arttığını bir yıl oldu. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin daha da derinleştiği, enflasyonun durdurulamadığı.

vergi yükünün bordrolar üzerindeki basıncının arttığı, geniş halk yığınlarının eğitim, sağlık, konut, sorunlarının çözümlenemediği 1993 yılında; demokratikleşme amacıyla yönetime gelen iktidar, demokratikleşme yönünde somut bir adım atmadı. Tam tersine demokratik kazanımları tehdit eden yeni uygulamaları yürürlüğe sokmaya çalıştı, çalışıyor. Ekonomik sorunların çözümünü borçlanmalarda gören, bu amaçla dış ve iç borcu hızla arttıran hükümet, borç ödemelerini gerçekleştirmek için uluslararası finans kurumlarının istemleri uyarınca KİT'leri hızla özelleştirmeye daha doğrusu açık kapatmak için satmaya çalışıyor. Ve bu arada kamu kurum ve kuruluşlarında işten çıkarmalar gerçekleştiriliyor.

Ekonomik ve sosyal yaşama ilişkin somut veriler ve gelişmeler değerlendirildiğinde 1994 yılında sorunların daha da artacağı kesin. Yeni vergi yasa tasarısı, özelleştirme girişimleri, işsizlik sigortasının oluşturulamaması, zorunlu tasarruflar konusundaki değişiklikler, borç yükünün artması, döviz kurlarının dizginlenememesi, enflasyon oranının indirilememesi, bütçe açıklarının kapatılmaması... ve daha birçok sorun, bunun güncel belirtisidir...

Tüm bu gelişmeler nedeniyle sendikaların daha da etkin olması zorunluluğu var. Sendikaların öncelikle bugün gerçekleştirebildiklerini, neyi nereye kadar yapabildiklerini sorgulaması zorunludur.

Etkin olabilmenin en önemli koşulu ise birliktir. Sendikaların ve toplumsal kuruluşların birlik konusunda daha fazla duyarlılık göstermeleri gerekir.

İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİNDE GELİŞMELER: AFRİKA DENEYİMİ

4-8 Nisan 1993'te Hindistan'ın Yeni Delhi kentinde yapılan XIII. Dünya İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kongresi'nde sunulmuştur.

Giriş

Afrika'daki ülkeler ekonomik, politik, kültürel geçmişleriyle olduğu kadar kabilesel ve etnik gelenekleriyle de, birbirinden farklıdır. Çoğu ülkenin politik durumu kararsız ve ekonomisi zayıftır. Artan nüfusun istemlerini karşılayabilmek için sanayinin gelişmesi ve verimliliğin artırılması gerekmektedir. Geleneksel üretim yöntemlerinin yerini hızla yeni teknoloji, makineler ve kimyasal ürünler almaktadır.

Sosyo-ekonomik yapı ve mesleki sunuk kalma

Tarihsel koşullar nedeniyle Afrika ülkeleri ekonomik ve sosyal yönden genellikle ikili bir yapı gösterir. Bir yanda modern ve gelişmiş sanayi, ticaret, tarım, taşımacılık ve haberleşme sektörleri ortaya çıkarken öbür yanda kırsal ve resmi olmayan sektörler de hızla büyümektedir. Yeni teknolojiler üretim sektörüne sınırlı şekilde girmiştir. Kuruluşların çoğu eski makina, araç-gereç ve yöntemleri kullanan, sermaye eksikliği ve borçları olan küçük ve orta ölçekli işletmelerdir.

Ekonomilerin zayıflığı hem kentsel hem de kırsal bölgelerde gelir dağılımı eşitsizliğini artırmıştır, Köyden kente göç, kentlerin kalabalıklaşmasına ve işsizliğin artmasına neden olmuştur, insanların yaşam standardını iyileştirmek kadar, çalışan kişileri yeni teknolojiler, yöntemler ve kimyasal maddelerden kaynaklanan tehlikelere karşı korumak ta önem taşımaktadır. Bazı ülkelerde çalışma koşullarının kötü olması çeşitli tehlikelere sunuk kalmayı kolaylaştırmaktadır.

Ortak sorunlar ve sıkıntılar

Afrika ülkelerinde işçi sağlığı ve iş güvenliğinin (İSİG) gelişimi 1980'lerin başına kadar sömürgecilik döneminin mirasını taşımış; politik ve ekonomik sorunlardan, artan işsizlik, yoksulluk ve hastalıklardan etkilenmiştir. Bağımsızlık döneminde İSİG'in gelişmesini engelleyen başlıca sorunlar şunlardır:

- politik isteksizlik ve konuya öncelik verilmemesi
- geçersiz hale gelmiş yasalar
- yasaların toplumun her kesimine bütünüyle uygulanmaması
- yasaların uygulanmasını sağlayan etkili bir sistemin yokluğu ve yasal yükümlülüklere uymama
- sunuk kalma standartlarının ve sınırlarının belirlenmemiş olması
- uzmanların verdiği danışmanlık hizmetleri ile eğitilmiş insan gücünün olmaması
- kayıt sisteminin bulunmaması, kazalar hakkında doğru bilgilerin elde edilememesi
- İSİG hakkında temel mesleki eğitimin verilmemesi
- örgütlenmenin zayıf olması
- bölgesel işbirliğinin olmaması Bunlardan başka, ülkelere özgü olan

sorunlar da vardır:

- işçilerin sağlığını korumaya gösterilen ilginin ve ulusal politikaların her ülkede farklı olması
 - işverenlerin, işçilerin ve sendikaların, mesleki sunuk kalmaya bağlı riskleri kavrayışlarındaki farklılıklar
 - hükümetlerin konuyla ilgili düzenleme yapabilmeleri kapasitelerindeki ve politik kararlılıklarındaki farklılık
 - kontrol teknolojilerinin etkinliği, ulaşılabilirliği ve maliyeti hakkındaki bilgilerin farklılığı
- Bütün bu sorunlar nedeniyle çalışma ortamındaki tehlikeler kontrol edilememekte, insan gücü ve maddi kayıplar nedeniyle hem ekonominin verimliliği azalmakta hem de işçilerin ve ailelerinin sağlığı ve yaşam niteliği | bozulmaktadır.

Müdahale yaklaşımları

Yasalar

Afrika'daki çoğu ülkede koloniler döneminden kalan İSİG yasaları bulunmaktadır. Başlangıçta bu yasalar madencilik ve inşaat gibi tehlikeli meslekleri kapsamaktaydı, bunlarda da küçük ve orta büyüklükteki işletmeler yasa dışında bırakılmıştı, Tarım işçileriyle ilgili düzenleme yoktu.

Çokuluslu şirketler, kendi ülkelerindeki genel yükümlülükleri uyguluyorlardı.

Bazı ülkelerde bu yasalar hala gözden geçirilmemiştir ve uygulamada seçici davranılmaktadır. Kenya, Mısır, Mauritius, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Zimbabwe gibi bazıları ise 1970lerin ortasından itibaren İSİG konusunda yeni yasalar yürürlüğe konmaya başlamıştır. Swaziland, Lesotho, Botswana ve Namibia'daki son gelişmeler ise İSİG konusunda yeni ve kapsamlı yasaların çıkarılmasını gerektirecektir. Uluslararası Çalışma Örgütü ve Dünya Sağlık Örgütü de bu konuda yardımcı rol oynamaktadır. Yeni yasalar hem ulusal düzeyde hem de şirket düzeyinde İSİG'in uygulanması için ulusal bir politika ve örgütsel bir altyapı sağlamaktadır, işçi ve işverenlerin konuya katılımı öngörülmektedir, işçi ve işverenlere verilecek eğitim, bilgilendirme ve danışmanlık hizmetleriyle yasaların uygulanmasında daha büyük bir esneklik sağlanacaktır.

Eğitim ve bilgilendirme etkinlikleri geçen 10 yıl boyunca resmi İSİG eğitim programları bölgesel, ulusal ve şirket düzeyinde yürütülmüştür. Her düzeydeki personel mesleki tehlikeler ve alınacak kontrol önlemleri ile ilgili bilgi, tutum ve becerileri geliştirmek üzere eğitilmektedir. Bu programları yavaşlatan etkenler ise okuryazarlık oranının düşüklüğü ile eğitilmiş insan gücünün ve ilgili eğitim materyalinin azlığıdır.

Ulusal düzeydeki eğitim programları

Afrika ülkelerinin çoğunda İSİG eğitim programları Devlet Fabrika Müfettişliği Bölümü tarafından yürütülmektedir. Ancak bu kurumların birincil görevi bu konudaki yasaların uygulanması olduğundan, eğitim

işlevleri sınırlı kalmaktadır. Bütün ülkelerde denetlenecek işyeri sayısı müfettiş sayısına göre çok fazladır, bazen bir müfettişe 1000-2000 işyeri düşmektedir. Daha fazla işçiye ulaşabilmek amacıyla müfettişler İSİG konusunda, o işyerinin ya da personelin gereksinimlerine uygun eğitim seminerleri düzenlemektedir. Bu kurslarda yasalar, kazaların önlenmesi, özel güvenlik önlemleri ve sağlık tehlikeleri hakkında bilgi verilmektedir.

Teknik okul, enstitü ve üniversite gibi kuruluşlarda da özel kurslar ve dersler düzenlenmektedir. Bazı durumlarda İSİG eğitimi tarım, mühendislik, hemşirelik, mobilyacılık ve tıp gibi teknik ve profesyonel eğitim programları içinde verilmektedir. Bu kursların genel eğitim sisteminin programına alınması da düşünülmektedir.

Şirket düzeyindeki eğitim programları

Yasalara göre şirket düzeyinde İSİG eğitiminin verilmesinden işveren sorumludur. İşverenler genellikle Fabrika Müfettişliği'yle işbirliği yaparak o işyerindeki sorunlarla ilgili eğitim programları düzenlemektedirler. Afrika'da-ki sendika örgütleri, işçileri İSİG konusunda eğitmek gerektiğinin gitgide daha çok farkına varmakta ve bazı ülkelerde sendika temsilcileri şirket düzeyindeki eğitim programlarını düzenlemektedir.

Bazı işverenler işçileri özendirmek için şirket içi İSİG yarışmaları düzenlemekte, bazen da İSİG haftası ilan edilerek işçilere güvenli ve sağlıklı çalışmaları için ne yapmaları gerektiği anımsatılmaktadır. Çoğu ülkede işverenler sağlık ve güvenlik görevlilerinden ya da şirket düzeyinde atanan temsilcilerden oluşan İSİG birimleri kurmuşlardır.

Bilginin yaygınlaştırılması

Eğitim programlarının planlanması, tasarlanması, düzenlenmesi ve değerlendirilmesi için İSİG hakkındaki sorunların türünün ve büyüklüğünün bilinmesi gereklidir. Afrika ülkelerinin çoğunda, İSİG konusunda ulusal bir politika ve önceliğin olmayışından, bilgileri doğru olarak toplayan bir sistemin bulunmaması sorumludur. Bir başka sorun da iş kazaları ve yaralanmaları hakkında bilgi toplayan Fabrika Müfettişliği ve İşçi Tazminatları/ Sosyal Güvenlik sistemi gibi çeşitli kuruluşlar arasındaki eşgüdümün zayıf oluşudur.

Son yıllarda ulusal bilgi merkezleri ve kütüphaneler İSİG konusundaki bilgileri biraraya getirmeye ve saklamaya başlamışlardır. Bir çok bilgi kaynağı ve kitap dışarıdan geldiği için bölgesel yapılar ve veriler hakkındaki bilgiler hala sınırlıdır. Birkaç ülkede sınırlı bir bütçe ile İSİG hakkında teknik yayınlar üretme çalışmaları sürdürmektedir. Bilginin yayılması gazeteler, sağlık ve güvenlikle ilgili kitapçıklar, radyo ve televizyon yoluyla olmaktadır.

Araştırmalar

Yeterli parasal olanak, uzmanlaşmış kuruluş ve eğitilmiş İnsan gücü olmadığından araştırma çalışmaları da sınırlıdır. Çoğu ülkede altyapı, veri toplama ve analiz istemleri iyi gelişmemiştir. Araştırmaların amacı İSİG sorunlarının nedenini bulmak ve pratik koruyucu önlemler tasarlamak olmalıdır. Elde edilen verilerle ulusal öncelikler saptanabilir ve İSİG standartlarını oluşturmak için gerekli bilimsel temel oluşturulabilir. Bu konuda Afrikalı uzmanlarla ILO, WHO, Kanada, Finlandiya, İsveç ve ABD'den uzmanlar arasında işbirliği yapılmaktadır.

Teknik işbirliği Uluslararası işbirliği

Geçen 20 yıl boyunca Afrika ülkeleriyle İSİG konusunda yapılan uluslararası teknik işbirliği başlıca maddi yardım, burs, danışmanlık, bilgilendirme ve eğitimi kapsıyordu. Çalışma Koşullarını ve Ortamını Geliştirmek için Uluslararası Program (PIACT) yoluyla ILO, Afrika ülkelerine şu koşullar altında yardımcı olmaktadır.

- a) çalışma koşullarının ve ortamının iyileştirilmesinin ulusal gelişmeye, ekonomik ve sosyal politikalara olumlu etki edecek olması,
- b) uluslararası teknoloji aktarımında, yeni teknolojiye bağlı olası tehlikelerin gözönüne alınması ve yerel koşullara uyarlanması
- c) İSİG politikalarının ve önlemlerinin oluşturulması ve uygulanması sırasında üçlü birliğin (hükümet, işçi, işveren) ve katılımın sağlanması

Bu amaçlar doğrultusunda ILO bütün kıtada seminerler ve toplantılar düzenlemekte ve ulusal politikaların, örgütsel yapılanmanın ve ülkeler arasında bilgi ve deneyim alışverişinin geliştirilmesine çalışmaktadır. Bazı ülkelerde ILO destekli İSİG projeleri de yürütülmektedir. Kenya, Tanzanya ve Zimbabve'de yürütülen projelere de Fabrika Müfettişliğinin altyapısının ve teftiş hizmetlerinin geliştirilmesine çalışılmakta, bu yolla uzmanlık hizmetleri, teknik donanım, burs ve uygulamalı hizmet içi eğitim programlarının sağlanması amaçlanmaktadır.

Bölgesel işbirliği

İSİG sorunları ortak olan Afrika ülkelerinde uzman eğitimi, bilgi alışverişi, ulusal tehlikelerin ve risklerin belirlenmesi gibi alanlarda bölgesel işbirliği yapılması, bu sorunların üstesinden gelmenin bir yolu olabilir. Son zamanlarda yapılan bir araştırmada uzman personelin ve risklerin belirlenmesi için gerekli temel olanakların var olduğu ve bütün kıtaya yayıldığı görülmüştür.

Son birkaç yıl içinde bazı ülkelerde yıllık bölgesel İSİG kursları düzenlenmiş, bölgesel üçlü çalışma grubu, seminer ve konferanslar yapılmıştır. Afrika Birliği Örgütü ve Güney Afrika Çalışma Komisyonu tarafından düzenlenen yüksek düzeydeki üçlü Çalışma Komisyonu toplantılarında da İSİG konusunda işbirliği ve birlikte hareket etme yönünde bir dizi çözüm önerilmiştir.

İSİG konusunda gelecekteki eğilimler ve etkinlikler

Afrika'da artık İSİG'in ulusal gelişme politika ve programlarına katılması yolundaki düşünceler daha fazladır.

Gitgide daha çok ÷lke bu konuda yasalar çıkarmakta, kapsamlı örgüt yapısı oluşturmakta, eğitim ve bilgilendirme sistemleri kurmaktadır.

Uzman personel eğitimi, araştırmalar, İSİG kılavuzlarının ve standartlarının geliştirilmesi ve mesleksel sunuk kalma sınırlarının belirlenmesi alanlarında ulusal programlar g÷çlendirilmelidir. Ulusal düzeyde, kırsal bölge ile resmi olmayan iş kollarını da kapsayan, İSİG tehlikelerini ve risklerini saptama araştırmaları bütün ÷lkelerde en kısa zamanda yapılmalıdır. İSİG'in gelecekteki gelişimi, karşılıklı bölgesel işbirliği ve uluslararası teknik işbirliğine bağlıdır.

Rabeian S. Baloyi,
Zimbabve İşçi Sağlığı, İş Güvenliği ve Sosyal Güvenlik Müdürü

OKUR SEMİNERİ

AMAÇ

Çalışma ortamını yakından ilgilendiren konularına okurlarımızla birlikte katılımcı-paylaşımcı yöntemle tartişılması ve sonuçlarının duyurulması

SEMİNERİN KONUSU

Sağlık ve Medya

(2-3 Nisan 1994)

10.00-17.00

HEDEF

İŞÇİ SAĞLIĞI İŞ GÜVENLİĞİ KURULLARI VE KALDIRAÇ NOKTALARI

Doç. Dr. A. Gürhan FİŞEK

Ülkemizde işçi sağlığı iş güvenliği ile uğraşan kişilerin ve bu arada işverenlerin en çok yakındığı konulardan biri de, bu alandaki mevzuatın genişliği ve dağınıklığıdır. Gerçekten, konunun çok boyutlu oluşunun da etkisiyle, işçi sağlığı iş güvenliği ile ilgili öneriler ve yaptırımlar, bir çok Bakanlığın ilgi alanının içine girmekte; yasa-tüzük-yönetmeliğe dağılmış bulunmaktadır.

Acaba bundan kaçınılabilir mi? Kaçılmalı mı?

Kanımca bu, kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü, konu dolaylı ya da dolaysız tüm Bakanlıkları ve bilim dallarını ilgilendirmektedir. Dünyadaki en evrensel iki temayla (insan, iş) ilgilenmesi, işçi sağlığı iş güvenliğini de çok boyutlu kılmaktadır. Bütün bu alanlardaki teknolojik vs gelişmeler, nasıl hem işi ve hem de insanı ilgilendiriyorsa, işçi sağlığı iş güvenliğini de aynı biçimde etkilemektedir.

Ama ne yazık ki ülkemizde, bırakınız gelecekteki teknolojik vs alanlardaki gelişmeleri, bugünün zaman dilimindeki çağdaş öğelerin ve önerilerin çoğu gerçekleşmemiştir. Bu bir varsayım değil, araştırma verileri ile desteklenmiş bulgudur. O halde, bugün, sorunun kaynağında, mevzuatın dağınıklığı değil, "insan" ve "iş" olgularına kayıtsızlık sözkonusudur.

Bu da kendisini hem ekonomik ve hem de sosyal alanda göstermektedir. "iş"e kayıtsızlık sözkonusudur. Verimsizlik, motivasyon (güdü) eksikliği, iş doyumsuzluğu, işe karşı tutumda olumsuzluk, meslek eğitimi alanındaki yönlendirme-yetiştirme-insangücü eksiklikleri, dar görüşlü ve çapsiz yönetim, düşük ücret ve olumsuz iş koşulları politikasının varlığı, "iş"i öldürmüştür. Ülkemizin ekonomik sorunları irdelenirken bu yetmezliklerin de görülmesi gerekir.

Öte yandan sosyal politikadaki yetersizliklerin özünde, "insan"ın gözden kaçırılmasının önemli bir etkisi vardır. "insan"a kayıtsızlık, onun yaşama ve çalışma alanlarına kayıtsızlıkla, onun haklarının çiğnenmesinde ve kendisinin sahip çıkmasına da olanak verilmemesiyle kendisini göstermektedir. Bu etkiyle, birbirleriyle dayanışan, sevgi yumağı halinde "insan" yerini; ürkek, yaşam karşısında başarısız ve yalnızca günübirlik düşünmeye itilen, güvencesiz, sağlıksız bireylere bırakmaktadır.

İşte bütün bu olumsuz "insan" ve "iş" koşulları, varolan zengin işçi sağlığı iş güvenliği (İŞS-İŞG) mevzuatını da, işlemez ve güdük kılmaktadır. Bugün uygulamada, yüzeyde olan ve sanki tek bir yasa (çatı) altında birleştirilmesinde sakınca yokmuş sanılan yapılar da tek boyuta indirgenmiştir. Tek İşçi Sağlığı İş Güvenliği yasası - dev yasa önerileri işte bu boyutsuzluğun bize sunduğu kısır ortamda yapılmaktadır. Bu koşullanmaların, toplumu ve yasa koyucuyu, hatta bizleri kolayca etkileyeceğinin unutulmaması gerek.

Buna karşın yapmamız gereken, mevzuatı olanca zenginliği ile özümseyip, işyerlerine aktarabilmektedir. Bu aktarımın yapılabileceği en verimli ortamlar da işçi Sağlığı İş Güvenliği Kurulları çalışmalarıdır. Kanımca, mevzuattaki bu dağınıklıktan kaçınılamadığı gibi, kaçınılmamalıdır.

Geçen sayımızda, İŞS-İŞG Kurulları'nın bileşimini, ödevlerini ve katılımı engelleyen 10 etmeni görmüş; bu yapının mutlaka işletilmesi gerektiğine değinmiştik (1).

Her mekanizmanın bir can damarı vardır. Tıpkı Arşimed'in aradığı bir dayanak noktası gibi, her mekanizmanın tümünü harekete geçiren noktalar vardır. İŞS-İŞG Kurullarının Hakkında Tüzük'ün dayandığı böyle üç tane kaldırma noktası vardır:

İÇ YÖNETMELİK

İŞS-İŞG Kurulları Kurulması Hakkında Tüzük, hemen başlarda, her kurulun, kendi işyeri için bir İÇ YÖNETMELİK hazırlamasını ister. Bu yönetmelik, işyerinin niteliklerine uygun olmalıdır. Diğer bir deyişle özgün olmalıdır. Bu son derece önemli ve yerinde bir istektir.

İç Yönetmelik, İŞS-İŞG alanındaki tüm mevzuatın elden geçirilip, o işyerini ilgilendirmeyen konuların ayıklanmasından sonra ortaya konulan kılavuzdur. İşte geniş, yayılmış, ya da dağınık İŞS-İŞG mevzuatının zararları giderilmek isteniyorsa, panzehiri budur, Yine işçilerin, ceplerinde gezdirilecekler! ve onlara sağlık haklarını belleten bir kitapçık yapılmak isteniyorsa; o da bu kılavuzdur. Basit bir dille yazılmalı ve ayrıca işçilere örneklerle anlatılmalıdır.

İç Yönetmeliğin, ilgili Tüzükle belirlenen ödevlerin hemen başına yerleştirilmesi çok anlamlıdır. Çünkü, Kurulların işleyişi ile ilgili tüm sistem, bu temel üzerine kurulmuştur. Bugün, 50 ve daha fazla işçi çalıştıran yaklaşık 8000 işyerinden ancak 50'den azında bir "İç Yönetmelik" bulunabilmesi, bu kurullarının neden işlemediğinin açık kanıtıdır.

Bir İç yönetmelik oluşturabilmek için öncelikle, işyerinin tanınması gerekmektedir. Kurul üyeleri, zaten görevleri gereği işyerinin her köşesini gezmiş ve buralarda çalışanların sağlığı yönünden olası tehlikeleri değerlendirmiş olmalıdırlar. Hiç kuşkusuz bir işyerini tanıyabilmek yalnızca, gözlemlerle olmaz. Bunun için çağdaş yöntemler vardır. Biyolojik ve çevresel ölçümler. günümüzde, gitgide daha kesinlik ve güvenilirlik kazanmakta, gelişmektedir. İŞS-İŞG mevzuatımız da, işverene bu yönde yükümlülükler getirmektedir. Bunları da işverenlerin tutmakla yükümlü olduğu belgeleri incelerken görmüştük (2).

İşçilere yasa gereği yapılması gereken sağlık-güvenlik eğitiminin dayandığı temel belge de, yine bu yönetmelik olacaktır, işçilere geniş ve canlı örneklerle, bu kılavuzdan (yani iç yönetmelikten) nasıl yararlanması gerektiğini öğretecektir.

İŞS-İŞG mevzuatı, bu iç yönetmeliği hazırlama ödevini işyeri düzeyinde örgütlenen İŞS-İŞG Kurullarına

vermiştir. Bu kurul, iç yönetmeliği hazırlarken, işyeri dışındaki uzmanlarından da yararlanabilir. Bunu engelleyen hiç bir hüküm yoktur, olmamalıdır da zaten. Çünkü, kurul üyelerinin, tüm mevzuatı özümsemiş olmaları gerekmez. Bu mümkün de değildir.

II YILLIK RAPOR

İşS-İşG Kurulları Kurulması Hakkında Tüzük'ün 4/j. maddesi Kurul'a şöyle bir görev de vermiştir: "işyerinin sağlık ve güvenlik durumuyla ilgili, yıllık bir rapor hazırlamak, o yılki çalışmalarını değerlendirmek ve elde edilen tecrübeye göre ertesi yılın çalışma , programında yer alacak hususları tespit etmek..."

Bu da çok önemli bir kaldıraç noktasıdır. Ama bugüne değin öneminin anlaşıldığını ne yazık ki söyleyemiyoruz. Bu raporlar istenmediği gibi, içerikleri de belli değildir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın, yönetmelik ya da yönergelerle, uygulamaya ışık tutması beklenirken; teftişlerde böylesi bir belge, aranmamaktadır bile.

Kanımızca bu raporda, o yıl içinde, işverenin tutmakla yükümlü olduğu belgelere yansıyan sonuçlar mutlaka sergilenmelidir. Sözelimi, işyerindeki toz, gaz, duman vb zararlıların ortamdaki düzeyleri, ya da ortam gürültüsü, işçilerin kulak işitebilirlik düzeyleri (odyogram) vb. Yine bu raporda, o yıl içerisinde, işyerinde meydana gelen önemli iş kazalarıyla ilgili bilgilere ve önerilere de değinilmelidir.

50 ve daha çok işçi çalıştıran işyerlerinde, her yıl düzenlenmesi gereken bir diğer "yıllık rapor" da işyeri sağlık birimince düzenlenmesi gerektir, işyeri Hekimlerinin Çalışma Şartları ile Görev ve Yetkileri Hakkında Yönetmelik tarafından öngörülen bu rapor için bir form yönetmeliğe ekli olarak sunulmuştur. Kanımızca yetersiz olan bu form geliştirilmelidir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, iş müfettişleri aracılığı ile bu raporları ve iç yönetmelik değişikliklerini, her yıl toplamalıdır. Yapılacak bir dosya çalışması, işyerinin İşS-İşG durumu ile ilgili olarak, masa başında bile, ayrıntılı değerlendirme yapma olanağı verebilecektir.

III ULUSAL ÖLÇEKTE DEĞERLENDİRME

İşS-İşG Kurulları Kurulması hakkında Tüzük'ün 6. maddesi, bir başka önemli "kaldıraç noktası" oluşturmaktadır. Bu madde, "işverene bağlı birden çok kurullar arasında işbirliğinin sağlanması" başlığını taşımakta olup, şöyledir: "... kendisine ait birden çok işyerlerinin her birinde kurulacak işçi sağlığı iş güvenliği kurullarının çalışma usullerini düzenlemek, iş ve görüş birliğini sağlamak amacıyla bu işyerlerine ait işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili raporları en az altı ayda bir, ilgili teknik eleman ve uzmanlarını toplayarak inceler. Bu raporları gözönünde tutarak alınması gereken tedbirleri tesbit eder ve uygulanmasını sağlar". Bu noktada, olay, işyerinin dar sınırları dışına çıkmakta ve ulusal ölçekte politikalarla temasa gelmektedir. Burada hem Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın, hem işçi sendikalarının, hem de uzman kuruluşların (meslek birlikleri, üniversiteler vb) katılımı aranmalıdır.

Bu ölçekteki değerlendirmenin, uygulamadaki tıkanıklıkları gözler önüne sermesi bakımından da önemi büyüktür, işyerlerinde düzenli gaz, toz, duman vs ölçümleri başladıktan sonra, Par. Tüz.'e (3) ekli listelerin ne kadar çağ dışı kaldığı kolayca anlaşılacaktır. 1973'den bu yana bu listelere el bile değdirilmemiş olmasının nedeni, uygulamada hiç bakılmıyor olmalarıdır. Bu konuda gözler önüne serilecek başka gerçekler de vardır. Sayın Prof. Dr. Muzaffer Aksoy'un daha 1979'lardaki önerileri gözardı edildiği sergilenebilecektir. Bilimcilerin kaygıları da kolayca su yüzüne çıkabilecektir.

Ayrıca uygulamadan gelen verilerin ve ilgililer arasındaki etkileşimin ortaya koyacağı aksaklıklar ve eksiklikler mevzuatta gelişmeleri, bazı konuların toplu iş sözleşmelerine yansımaları da getirebilecektir. Bu da uzun erimde çok büyük kazanımlara yol açacaktır.

IV HER ÜÇ MEKANİZMANIN İTİCİ GÜCÜ

Bu üç mekanizmanın da itici gücü Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın iş teftiş örgütüdür. Ülkemizdeki deneyimler şunu göstermiştir ki, yasaların öngördüğü bu gibi mekanizmalar Bakanlık ne kadar isterse o kadar uygulanmaktadır.

Bu da Bakanlığın sorumluluğunu arttırmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı gibi, politikalara yön verecek bir bilim kurulundan; "Çalışma Meclisi"nden, "işçi Ücretlerinden Ceza Olarak Kesilen Paraları Kullanmaya Yetkili Kurul'a kadar bir çok katılımlı kuruldan yararlanma olanağına sahiptir. Bu gücünü kullanmalıdır.

Bu gücünü kullanmasını istemek de, ulusal ölçekte konuyla ilgilenen tüm kurumlara düşmektedir. Sendikalar, üniversiteler, meslek birlikleri, basın bu "itici gücü" hareket geçirmeli, denetlemelidir.

Bakarsınız bu gelişmeler, Çalışma Bakanlığı'nın 1978 ve 1979 yıllarında iki kez topladığı Ulusal Düzeyde işçi Sağlığı İş Güvenliği Kurulu'nun, tarihsel önemi olan önerisinde olduğu gibi, "özerk nitelikli, işyerinden ulusal düzeye kadar zincirleme örgütlenmiş bir kurumun ortaya çıkmasına yol açar.

KAYNAKLAR:

(1) Çalışma Ortamı, Kasım 1993, Sayı:1 s,7-11

(2) Çalışma Ortamı, Eylül 1993, Sayı: 10 s. 11 -15

(3) Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan işyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük (Yayın Tarihi: 25.11.1973)

ÇOCUKLAR ÇİÇEKTİR:

ÇOCUKLARIN EKONOMİK ROLLERİ

I. Çocukların çalışmasının yapısal sosyo-ekonomik belirleyicileri

1) Üretim yöntemleri: Koşullar ve geçişler

Gelir düzeyi düşük olan ülkelerde çocukların ekonomik rolünün derecesini ve özelliğini etkileyen iki grup neden vardır. Bunlardan biri üretim yolları, diğeri ise iş piyasasının bununla ilgili yapısıdır. Toplumda üretim yöntemleri değişirken, özellikle de kapitalizm öncesi yöntemlerden kapitalist yöntemlere geçilirken çocukların ekonomik rolleri de değişir.

a) Tarım toplumlarında çocukların rolü

Teknolojik olarak gelişmemiş tarım ya da avcı toplumlarında, günlük iş miktarı az olmasına karşın iş yapabilecek durumdaki herkes çalışmaya katılır. Erişkinler daha çok çaba gerektiren işleri yaparken, çocuklar ve yaşlılar daha çok zaman gerektiren işlerle uğraşırlar, işin az olmasına karşın bu toplumlarda da sömürüye dayalı ilişkiler görülebilmektedir. Örneğin toplumun genç bireyleri yaşlı bireylere bağımlı olarak iş hizmeti verebilirler ya da hizmetçi olarak çalışarak yetişkinlerin başkasına olan borcunu ödeyebilirler. Çiftçi ailelerinde yine yaş, cins ve akrabalık ilişkilerine bağlı olarak ev içi sömürü de hatırı sayılır bir düzeydedir. Klasik feodal üretim ilişkisinde çiftçi aileleri, çocukları da dahil olmak üzere tümüyle toprak sahibinin tarlasında ya da evinde çalışırlar. Aynı zamanda toprak sahibine olan borçlarını, ailenin genç üyelerini başka bir yerde çalışmaya göndererek karşılayabilirler. Bu tür ekonomilerde okulda kazanılan bilgi, beceri ve sosyalleşmeye gerek duyulmaz. Tam tersine okul, çalışmayı engelleyen bir etken olarak görülür.

b) Endüstriyel kapitalizme geçiş

Dünyanın pek çok yerinde kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi birbiriyle ilişkili bir dizi olgunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Endüstriyel üretim artmış, tarım makineleşmiş, toprağı olmayan nüfus artmış, köyden kente göç başlamış ve işsizlik artmıştır. Eskiden evlerde yapılan işlerin ücretli hale gelmesiyle iş piyasasında bölünme başlamıştır, ilkel düzeydeki becerilerin yerini okulun ve iş eğitiminin kazandırdığı özelleşmiş beceriler almıştır.

Endüstrileşmesini tamamlamış ülkelerde zaman içinde çocukların çalışması azalmıştır. Ancak endüstrileşmenin ilk dönemlerinde çocuklar, daha fazla sermaye biriktirmek ve sömürüyü artırmak için kullanılmıştır. Bugünün düşük gelirli ülkelerinde ise bildirim eksikliği yüzünden çalışan çocuklar, olduklarından çok daha az sayıdaymış gibi görünmektedir. Küçük işletmelerde akrabalarıyla birlikte çalışan çocukların ücretleri de az miktarda olup bu akrabalarına ödenmektedir. **Çocuklar daha kolay disiplin altına alınıp daha düşük ücretlerle çalıştırıldıklarından, yetişkin işçiler işlerini kaybetmemek için daha az ücretle daha çok çalışmaya razı olmakta, böylece çocuk emeği dolaylı bir sömürü yolu olarak kullanılmaktadır.**

Kırsal bölgelerde vergilerini ödemek ya da yeni mal almak için maaş gelinine gereksinimi olan ailelerin çocukları, evlerinden ayrılarak kendilerine ücretli iş bulmak zorunda kalırlar. Tarım işlerini genellikle erkeklerin yürüttüğü toplumlarda iş arayanlar kadınlar ve çocuklar olmaktadır. Kadınların ve çocukların tarlada çalıştığı toplumlarda ise bunun tam tersi söz-konusudur. Kırsal kesimde toprak sahibi olmayan düşük gelirli ailelerin çocukları, yüksek gelirli olanlardan daha fazla oranda iş piyasasına girmektedirler.

2) İşsizlik, yoksulluk ve İş piyasası

İş piyasasında farklı türde işlerin ve farklı ücretlerin kendini göstermeye başlaması, sınıf birliğini bozup pazarlık gücünü azaltarak sömürünün artmasına neden olmuştur. Azınlıktaki bir grup işçi diğerlerinin aleyhine yüksek ücretler elde etmiştir. Çocuklar, iş piyasasının bu durumundan çeşitli şekillerde etkilenebilirler. Örgütlenememeleri, bağımlılıklarının fazla olması, gelire gereksinimleri olması ve yaşları nedeniyle incinebilir olmalarından ötürü çocuklar, diğer işçi gruplarından daha kolay sömürülürler. Çıracılık adı altındaki çalışmalar da genellikle bu amaca hizmet eder. **Ayrıca çocukların ucuza çalıştırılabilmeleri genel olarak iş piyasasındaki ücretleri de düşüktür.**

İş piyasasının tabakalanmasıyla yüksek düzeyli ve yüksek ücretli işlere ulaşmak güçleşmiştir. İyi eğitilmiş ve yetişmiş kişiler bu işlere girerken daha az beceri ve eğitim gerektiren işler çocukların yapabileceği işler olarak kalmıştır. **İyi işlere ulaşmak daha alt kademelerde gösterilen başarıya değil, iş piyasasına giriş noktasına bağlıdır.**

Gelişen ekonomilerde okullaşma da önem kazanmış; hem teknik becerileri, hem de ücretli işlerin gerektirdiği disiplini kazanmış işçileri diğerlerinden ayırmak için bir ölçüt haline gelmiştir. Kırsal ve kentsel bölgelerde yüksek gelirli aile çocuklarının okula gitme oranı artarken düşük gelire sahip olanlarınkı tam tersine azalmakta-

Köyden kente göç, yaygın işsizliği de birlikte getirmiştir. Çocuklar için kentte iş bulmak, köyde büyüklerinin yaptığı işi sürdürmek kadar kolay değildir. Bunlar genellikle geçici ve çok düşük ücretli işler bulabilmektedirler. En yüksek işsizlik oranı çocuklar ve gençler arasında görülmekte, bazen %40-50'lere kadar çıkabilmektedir. Bunun sonucunda çocuklar suça ve yasal olmayan işlere kayabilirler. Bazen da, o güne kadar bir süre okula gitmişlerse ve olanakları da varsa, yine okula devam etmeyi tercih edebilirler.

II. Çocuk etkinliklerinin kültürel ve davranışsal yönleri

Sosyo-ekonomik etkenlere ek olarak çocuk çalışmasının gözönüne alınması gereken en az iki dizi belirleyicisi daha vardır,

7.) Sosyal ve kültürel çevre

Çocukların çalışması yalnızca ekonomik süreçlere değil; toplumda çocuklara karşı alınan tavra, onların kültürel olarak belirlenmiş rollerine ve işlevlerine, çocuk etkinliklerinin nasıl değerlendirildiğine ve sosyalleşme süreçlerinin yapısına bağlıdır. Sosyalleşme süreci ve bunun kültürel amaçları, sosyalleşmenin gerçekleştiği ekonomik sistemin yapısından tümüyle bağımsızdır. Kültürel değerlerin ekonomik gereksinmelerin nedeni mi, yoksa sonucu mu olduğu tartışmalıdır. Bir anne ve babasının sınıfsal durumu ile ilişkilidir. Kişilik gelişimi, rollerin ve sosyal normların benimsenmesi toplumda şu anda var olan sınıfları yansıtacak ve bunları sürdürecektir. Ancak bu ailelerde anne-babadan birinin ölümü ya da iş göremezliği gibi kriz zamanlarında destek olacak kimse bulunmadığından çocukların çalışması çok yüksek oranlara erişebilir.

Kişilerin çeşitli yükümlülüklerinin bulunduğu geniş ailelerde çocukların yapabileceği etkinlikler de fazla sayıdadır. Çocuklar erken yaşta bu etkinliklerle tanışır ve sosyalleşmeleri, yakınlarının ekonomik etkinliklerine dahil olma yoluyla olur. Bağımsızlıklarını genç yaşlarda kazanırlar. Etkinlikleri, ailenin gereksinimlerine ve olanaklarına göre düzenlenir. Çekirdek ailelerde ise daha az esnek ve daha güvensiz bir sistem vardır. Çocuk bağımsızlığını kazanmadan önce, resmi bir eğitim görmesini ve belki iş piyasasına ilk adımı atmasını destekleyen ekonomik ve sosyal bir çerçeve sağlar. Yükümlülükler ve buna bağlı olarak çocuklar için çalışma olanakları daha azdır. Evin geliri yeterliyse çocuklar hiç çalışmayabilir. Ancak bu ailelerde anne-babadan birinin ölümü ya da iş göremezliği gibi kriz zamanlarında destek olacak kimse bulunmadığından çocukların çalışması çok yüksek oranlara erişebilir.

Sosyo-kültürel değişkenlerin bağımsız etkisine diğer bir örnek ise çocuklar arasında cins rollerinin dağılımıdır. Bu roller bazı yönlerden yetişkinlikteki iş dağılımına hazırlıktır. Ergenlik sırasında kızların ev dışı etkinliklerinde bir azalma olurken, erkek çocuklarda bunun tam tersi gözlenmektedir.

Konuya daha geniş olarak bakıldığında, çocukların rollerinin, onlara anne-babaları tarafından yakıştıran değerlerle ilişkili olduğu görülmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda an-ne-babalar çocuk sahibi olmalarının nedenleri arasında pek çok etkeni göstermiş, ancak çocukların evde ya da dışarıda çalışması diğer nedenlerden daha sık belirtilmiştir. Çocukların üretimi, evin iş gücüne bir katkı olarak görülmektedir. Bir başka yönden de çocuklar mutluluk verme, arkadaşlık etme gibi psikolojik yararları da olan bir 'tüketim eşyasıdır'. Bu farklı amaçların oluşturduğu denge, anne-babanın çocuğa karşı tutumunu ve onun nasıl sosyalleşeceğini belirlemektedir.

2) Mikro davranış belirleyicileri

Çocuk etkinliklerini incelemeye kullanılmaya başlanan neo-klasik yaklaşıma göre ev halkı, çocukları hem bir tüketim, hem de yatırım aracı olarak gören ve en iyi şekilde kullanan akılcı bir karar verme birimidir. Anne ve baba çocuklarının 'sayısı' ve 'niteliği' arasında bir seçim yapar. Ne kadar fazla çocuk varsa, eğitimleri için her birine o kadar az yatırım yapılabilir. Çocukların okumasını ya da çalışmasını en az üç etken belirler: i) Okul masrafları, ii) Okula gitme sayesinde ileride elde edilecek gelirin düzeyi (ve anne-babanın bu gelirden alacağı pay), iii) Çocuklarla ilgili yaşam beklentisi. Çocuklar arasındaki yüksek ölüm oranı, bir çocuğun çalışabileceği zamanı kısalttığı için okumaya yapılan yatırımları engelleyip çocuğun küçük yaşta iş piyasasına girmesine neden olabilir.

II. Çocukların etkinliklerinin etkileri

1) Sağlık, fiziksel gelişim ve ölüm oranı

Yoksul ailelerde zaten kısıtlı miktarda bulunan yiyecekten öncelikli olarak yararlanamayan çalışan çocuklar, bir süre sonra gereksindikleri enerjiyle yediklerinin kalori değeri arasında bir dengesizlik başgösterir. Çalışma, çocukların hastalıklara karşı direncini düşürüp beklenen yaşam süresini kısaltabilir. Yapılan işin ağırlığının ve günlük çalışma süresinin büyük önemi vardır. Çalışmanın, çocuğun sağlığına ve fiziksel kapasitesine olumlu katkıda bulunduğu durumlar da vardır. Örneğin çok yoksul aileler de temel gereksinimlerin karşılanabilmesi, ancak bütün ev halkının çalışması sayesinde mümkün olabilir. Çocukların, yetişkin rollerini yavaş yavaş üstlendikleri toplumlarda da yaptıkları işlerin İstenmeyen bir etkisi olmayacak ve diğer toplumlardaki spor ve dinlenme etkinliklerinin yerini tutacaktır.

2) Eğitim ve zihinsel gelişim

Çok yorucu işler çocuğa okuması için enerji, zaman ve istek bırakmayarak gelişimini engelleyebilir. Ancak bunun dışında, çalışmanın çocuğun eğitimini engelleyerek kötü etkide bulunduğu sonucuna varmak yanlış olur. Birincisi, ev içi üretime dayanan sistemlerde ya da çiraklık kurumlarında işin kendisi eğitimin önemli bir unsurudur, ikincisi, yoksul ve çalışan kesime sunulan eğitim olanaklarının çocukların yaratıcı yeteneklerini geliştirmeye değil, çeşitli sömürü türlerini kabullenen uysal, boyun eğen işçiler ve yurttaşlar yaratmaya yönelik olduğu öne sürülmektedir. Üçüncüsü ise resmi eğitim çocuğun yoksulluk, işsizlik ve kötü beslenme ortamından kurtulma yeteneğini güçlendirmekten çok zayıflatmaktadır. Ayrıca okumuş gençlerin pek çok işi reddettikleri ve böylece neredeyse 'gönüllü işsizler' haline geldikleri tartışılmaktadır. Bu durumda yalnızca eğitim sisteminin değil, iş piyasasının yapısının da değişmesi ve iş ile eğitimin daha uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bazı

ülkelerde ekonomik çalışmayı okul takviminin bir parçası haline getirmek ve çocukların, okulda öğrendikleri ile işteki rolleri arasında bağlantı kurmalarını sağlamak yolunda çalışmalar yapılmaktadır.

3) Demografik davranışlar

Çocukların çalışmasının doğurganlığı artırıcı etkisi olduğunu gösteren nedenler vardır. Doğurganlık kırsal kesimde, toprak sahibi olanlarda ve eğitim düzeyi düşük olanlarda daha yüksektir.

Çocuklar ailenin gelirine yalnızca evleninceye kadar katkıda bulduklarından, çalışan çocukların evlilik yaşının ertelenmesi beklenebilir. Ancak geniş ailelerde kuşaklar arasındaki yaş farkı az olmaktadır. Cins farkı, çeyiz hazırlanması ve miras işleri gibi etkenler de evlilik yaşında rol oynamaktadır, bu nedenle çocuk etkinliklerinin evlenme yaşı üzerine etkisi hakkında kesin bir şey söylenemez.

Kırsal kesimde çocukların ev ve tarla işlerinde çalışmaları diğer aile üyelerinin iş için kente göçmesine neden olabilir. Bunu tersine çocukların kırsal kesimlerde iş bulamaması ya da eğitim olanaklarının olmaması, çocukların kente göç etmesini hızlandırabilir.

4) Cinsiyet rolleri ve ev içi iş bölümü

Genel eğilim kız çocukların ev işleriyle uğraşırken erkek çocuklarının çobanlık gibi ev dışı işleri üstlenmesidir, böylece yetişkin iş gücündeki cins ayırımı şekillenmeye başlar. Bu konuda yapılan çeşitli çalışmalar küçük çocukların kız ya da erkek olsun her türlü işi yaptığını, ergenlik çağına yaklaştığında ise yavaş yavaş rol ayırımının başladığını ortaya koymaktadır.

5) İşsizlik ve iş gücü tabakalanması

Çocuk etkinlikleri hem iş gücü tabakalanmasının derecesini, hem de işsizlik oranını ve düzenini etkiler. Yoksul çocukların yaptığı beden gücüne dayalı işler eğitimlerini engelleyerek, bazen da beslenme ve sağlık sorunlarına yol açarak onları iş piyasasında sürekli olarak dezavantajlı hale getirir.

Çocukların çalışması, erişkinler arasında iş olanaklarını azaltarak işsizliğin artmasına neden olabilir. Yüksek işsizlik oranı da eğitim farklılığına bağlı olarak iş gücü tabakalanmasını artırır. Kentsel ve endüstriyel iş piyasasında gençler arasındaki yüksek işsizlik oranı, daha varlıklı ailelerin çocuklarını okutmaya daha fazla zaman ve para ayırmalarına yol açabilir, çünkü yüksek düzeyli ve ücretli bir işe girme şansını elde etmek için daha fazla nitelik gereklidir. Yoksul aileler ise işsizliğin artmasıyla birlikte çocuklarını daha az okula göndereceklerdir, çünkü hem çocukların çalışması evin gelirini desteklemek için gereklidir, hem de anne-babalar çocuklarının alabileceği eğitimin, çoğu mesleğe girmelerine yetmeyecek kadar düşük düzeyli olacağını bilmektedir. Bu çocuklar için iş deneyimi kazanmak, okula gitmekten daha önemlidir. Okullaşmada böyle bir sınıf ayırımı olduğu sürece iş gücünün tabakalanması da artacaktır.

6) Sosyal tutum ve kültürel yanıtlar

Çocuğun çalışması, sosyalleşmenin önemli bir yönü olduğundan iş sırasında gelişen tutum ve davranışlar, sosyal davranış kalıplarının sürdürülmesine de katkıda bulunur. Çalışan çocuklar genellikle yakınlarına bağımlıdır ve ürettikleri ya da kazandıkları değerlerden yalnızca kendileri değil, bütün ev halkı ya da akrabaları yararlanır. Çalışma yaşamına girene kadar geçen yıllar içinde çocuklar boyun eğmeyi; sömürüye, sosyal örgütlenme biçimine ve emek kullanımına karşı olumlu bir tutum geliştirmeyi gerektiren davranış normlarını öğrenir.

İşsizlik ya da bazı engeller yüzünden işlere ulaşım sınırlanınca, iş doyumunda ve işle toplum arasındaki ilişkiyi algılamada yaşam boyu sürecek bazı bozukluklar ortaya çıkar. Sosyal olanakların yetersizliği, kişilerin ya da grupların ümitsiz ve amaçsız hale gelmelerine, geleneksel sosyal normları reddetmelerine ve hatalı ya da yasa dışı yeni normlar oluşturmalarına neden olur. Bu tür yanıtlar hem kişiler, hem de sosyal ilişkiler düzeyinde yıkıcı etki yaratabilir.

7) Yoksulluk ve sosyoekonomik eşitsizlik

Yoksul ailelerin çocuklarının varlıklı ailelerinkinden daha fazla çalışmaya gerek duydukları düşünülürse çocuk emeğinin, gelir dağılımını düzeltmenin bir yolu olduğu öne sürülebilir. Tek tek aileler açısından bu sonuç doğru olabilir. Ancak daha geniş bir açıdan bakıldığında çocukların çalışmasının gelirden, refahta ve maddi yaşam standartlarında daha büyük bir eşitsizliğe neden olduğu görülür. Bunun nedenlerinden biri çocukların çalıştığı piyasalarda ücretlerin genel olarak daha düşük olmasıdır, böylece çalışan çocuklara sahip ailelere giren toplam gelir fazla artmaz. İkinci ise çocukların çalıştığı ailelerde fazla sayıda çocuk olduğundan ileride mal varlığı da bölünmektedir. Üçüncü olarak da, çalışan çocuklar okula gitme olanağı bulamadıklarından ileride yüksek gelir getiren işlere girememektedirler.

IV. Politika saptanması ve araştırmaların planlanması

7; Çocukların çalışmasına ilişkin politikalar

Bu konudaki politikaların, devletin temsil ettiği sosyal oluşumdan bağımsız olmayacağını akılda tutmakta yarar vardır. Bir politikayı incelerken kimin çıkarına hizmet ettiğini ve bu çıkarların o ülkenin politik, kültürel ve sosyal yapısına olan etkileri gözönüne alınmalıdır. Bu nedenle feodal bir toplumda çocuk emeğini kontrol altına almak için etkili bir politika üretebilmek mümkün değildir, çünkü sömürüden elde edilen kâr çok fazladır. Kapitalizme geçmekte olan ülkelerde ise kapitalist sektörün büyüklüğüne ve devlet içindeki nüfuzuna, üretim yapısına, üretime devletin ne kadar müdahale ettiğine, yönetsel yapıların etkililiğine ve egemen politika içinde tutuculuğun, liberalizmin ve sosyalizmin ne oranda bulunduğuna göre çeşitli politika türleri görülebilir.

Çocukların çalışmasıyla doğrudan ilgili politikalar başlıca üç gruptur:

1) Yasalar yoluyla her yaşın yapabileceği işleri, ücreti ve çalışma koşullarını denetleyen politikalar, 2) Marjinal ve yasadışı etkinlikleri denetleyen politikalar, 3) Okul ve eğitim ile ilgili politikalar. Birinci grup; ancak uygulama yükümlülüğü getirilebiliyorsa, yönetim güçlü ise, çocukların çalıştığı gizlenmiyorsa ve çocukların çalışmasıyla elde edilecek avantajlar azsa etkili olabilir. Çocukların çalışmasını ortadan kaldırmayı amaçlayan yasalar genellikle yeterli olmazlar, çünkü sorunu engelleyemedikleri gibi çalışan çocukların yasal

olarak yok sayılmasına, böylece korumasız kalmalarına neden olurlar, ikinci grup politikalar ise daha kolay uygulanabilir, ancak altta yatan yoksulluk ve işsizlik dururken sorunu yalnızca yüzeysel olarak ortadan kaldırmaya yararlar.

Düşük gelirli ülkelerde okula gitme oranları artmaktadır. Ancak bunun, zorunlu eğitim politikaları sayesinde gerçekleştiğini söylemek yanlış olur. İş ve okulu bütünleştiren daha uygun bir eğitim takvimi düzenlenmesiyle okullaşma oranı daha da artırılabilir. Uygulamada ise okulun bütünleşmeden çok sınıf ayırımının bir aracı haline geldiği, çıraklığın bir sömürü türü olarak kullanıldığı, yoksul ailelerin çocukların okula gitmesinde bir yarar görmemesi nedeniyle de zorunlu eğitimin uygulanmadığı gözlenmektedir.

Çocukları doğrudan ilgilendiren bu politikalardan başka, çocukların çalışmasından birinci derecede sorumlu olan sosyo-ekonomik ilişkilerde değişikliğe yol açan politikalar da dolaylı olarak etkili olurlar.

2) Bazı araştırma önerileri

Çocukların ekonomik etkinlikleri hakkında bilmediklerimiz, bildiklerimizden daha fazladır. Bunun bir nedeni konu hakkında doğru bilgi elde etmenin güçlüğüdür. **Kavramları ve analitik yaklaşımları açıklığa kavuşturmak üzere tasarlanmış, çocukların davranış şekillerini katılımcı-gözlemci teknikle ya da diğer antropolojik veri toplama yöntemleriyle inceleyen küçük ölçekli araştırmalar bu iş için daha yararlıdır.**

Özellikle çocukların etkinliklerini belirleyen sosyal üretim ilişkilerini ve sömürü türlerini saptamak gereklidir. Veri toplamanın yararlı olabilmesi için çocuk etkinliklerinin gerçekçi bir tiplendirmesine dayandırılmalıdır. Önemli, ancak yeterince araştırılmamış konular şunlardır:

1) Çocuk etkinliklerinin tarih boyunca bir üretim yönteminden diğerine geçiş sırasında nasıl değiştiğini incelemek gereklidir.

2) Çocukların iş piyasasına girişinin piyasanın bölünmesine ve tabakalanmasına etkileri; beceri kazanma ve sonradan meslekte ilerleme üzerine kişiliğin etkisi; okul-ış etkileşimi; çocukların çalışmasının zihinsel ve fiziksel gelişim, cins rolleri, akrabalık yükümlülükleri ve aile yapısı üzerine etkileri; çocukların çalışmasının doğurganlıkla ilişkisi ve çocuk çalışması, eşitsizlik ve yoksulluk ilişkisi gibi yapısal konularda da daha çok şey bilinmesi gereklidir.

3) Kişi ya da aile düzeyinde zamanın nerelerde kullanıldığı hakkında bilgi toplanarak her bir etkinlik sosyoekonomik yönden incelenmelidir. Böylece mikro davranış modelleri ile yapısal analiz arasında bir bağlantı kurulabilir.

4) Son olarak, çocukların ekonomik etkinliklerini kontrol altına almak, azaltmak ya da yeniden yönlendirmek amacıyla ortaya konan çeşitli politikaların etkisi hakkında daha çok çalışma yapılması gerekmektedir.

V. Sonuç

Çocukların yaptığı bazı işler, özellikle çocukların grup olarak zayıf olmaları nedeniyle fazla oranda sömürüye yol açar. Bunun bir örneği, uzun yıllar boyunca hemen hemen hiç eğitim almadan çok az bir ücretle çalışan çıraklardır. Diğer ücretli işlerde çalışan çocuklar da, erişkinlerden daha fazla olmasa da, sömürülmektedirler. Ancak çocuk işlerinin pek çoğu çocuk için yararlı ve yaratıcı etkinliklerdir, aile bütçesine de önemli katkı sağlarlar. Çocukluğa ve resmi eğitime geleneksel bir açıdan bakmak, bu noktaların gözden kaçmasına yol açabilir. Düşük gelirli ülkelerde bir çok çocuk, eğitim ile işi birlikte yürütmektedir. Genelde verilen eğitimin değeri tartışmalı olduğundan, eğitimin işe yeğlenmesi gerektiği her zaman söylenemez.

Ailenin ötesine uzanan sosyal üretim ilişkilerini kapsayan çocuk emeği, bütün işçi örgütlerinin ilgi konusu olmalıdır. Çünkü çocukların çalışması, genel olarak çalışan toplumu zayıflatmaktadır. Çocukların çalışmasının kişisel gelişim ve sosyal farklılaşma yönünden kötü etkileri ortaya çıkarsa, bunlar genellikle işin kendisine ve sosyo-ekonomik duruma bağlıdır. Bu nedenle kişisel gelişim için başka olanaklar ve başka gelir kaynakları ortaya konulmadığı sürece, çocukların ücretli iş olanaklarının azaltılması onların refah düzeyini artırmayacaktır. Yaratıcı yetenekleri geliştirmeyen ve iş piyasasına giriş için anlamlı bir temel sağlamayan zorunlu eğitimin de bir yararı olmayacaktır.

Çocukların çalışması ile ilgili etkinlikler, onların gereksinimlerine ve anlayışlarına yönelik olmalıdır. Ayrıca çocukların çalışmaya sevkeden nedenlerin, çalışmanın işlevlerinin ve elde edilen kişisel kazancın, çalışmadan kimin yararlanacağını da iyice anlaşılması gereklidir. Önemli olan yeterli veri toplanması ve bu konular üzerinde kapsamlı araştırmaların yapılmasıdır.

G.Rodgers, G.Standing
(Child Work, Poverty and Under development, ILO, Geneva, 1981)

BÜYÜTEÇ

- Bir Toplumsal Tarih Belgesinin Sunuluşu
- Yazı Üzerine
- Tıbbın "Sosyalleştirilmesi'nde Türkiye'nin Deneyi" (Neville M. Goodman)

BİR TOPLUMSAL TARİH BELGESİNİN SUNULUŞU

Sizlere bu sayımızda bir TOPLUMSAL TARİH belgesini sunuyoruz. Yazıldığı yıl ve yansıttığı dönem bakımından, ülkemizin çok özel ve ilginç bir kesitini yakalamış bu yazı. insan hak ve özgürlüklerine devletin en çok sahip çıktığı, sağlık hakkının toplumun her kesiminde kullanılabilmesi için çabaladığı bir dönem. Bu dönemin en değerli ürünlerinden biri 1961 Anayasası, bir başkası Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi hakkında Kanun vb.

Yayınlandığı derginin, Dünyanın sayılı tıp dergilerinden biri oluşu, yazarının İngiltere Sağlık Bakanlığı eski müsteşarı ve FRCP (Fellow of the Royal College of Physicians) gibi çok saygın bir unvana sahip kişi oluşu da bu belgenin önemini arttıran öğelerden.

Bu yazı, Prof. Dr. Nusret H. Fişek'in, 1973 yılında FRCP unvanını almasında da etkili olmuştur.

Bu yazıda, 1963'lerde yakalanan, ancak bugün kaçırılan bir çok olumlu öğeye değiniliyor. Herşeyden önce yazı Güneydoğu Anadolu'da, tanımlanan bölgede, pratisyen ve uzman hekim, ebe açığı olmadığını belirtiyor. Bugün ise, ancak "mecburi hizmet" ve "askerlik hizmeti" uygulamaları ile hekim gönderebiliyoruz. Diğer sağlık personelinde ise önemli açıklar var. Halbuki, yazarın gözlemlediği dönemde, sağlıkçılar, zorunlu hizmet nedeniyle değil, gönüllü olarak bölgeye gelmişler, istekli ve coşkulu çalışmaktadırlar. Köylülerce benimsenmişler; aralarında, hoşgörülü bir ilişki gelişmiştir. Hatta sağlıkçıların, bazı konularda yol gösterip, önderlik etmelerine de köylülerce olanak tanınmıştır. Kötü koşullarda yaşasalar da, bundan yakınmamaktadırlar. Aldıkları ücret doyurucu ve "özel" muayenehane açmalarına engeldir. Bugün ise, hekimler zorla "özel" çalışmaya itilmekte, diğer sağlıkçılar ise ezilmek istenmektedir. Daha sonra hiç bir zaman yakalayamadığımız olumlu bir görüntü: Sağlık ocağı hekimleri ile hastahanedeki uzmanlar ortak seminerler düzenlemekte, ateşli bir şekilde tartışabilmektedir-ler.

Sağlık ocaklarının fiziksel koşulları iyi ve malzeme bol miktardadır. Daha sonraki dönemlerde ise, bu alandaki yetersizlikler, çalışanların belini bükmüş, hizmeti anlamsız kılacak boyutlara varmıştır. Yine 1963'te, hizmetin parasal karşılığı halktan alınmamakta; devlet bütçesinden sağlanmaktadır. Yaşamsal önemi olan ilaçlar, ücretsiz verilmektedir. Bugünün gözlüğü ile ne denli uzak ve gerçekleşmesi olanaksız sanılan bir görünüm. Yazarın tanımladığı köy görünümünde, en görkemli yapı, sağlık ocağıdır. Devletin yöre insanına ulaşan yerleşik hizmet birimlerinin ilklerinden biri.., Üstelik de bu görünüm, devletin konuya verdiği önemin bir kanıtı...

Muş'ta pratik ebe yetiştiren bir okul kurulmuştur. Bu yöredeki kızların, ebe olarak köylere dönmelerine olanak vermektedir (Köy Enstitüleri deneyini anımsayın).

Hemşire sayısındaki yetersizlik, bu

! tarihlerde, ülke genelinde varolan bir yetersizliğin yansımasıdır. Daha sonraki yıllarda ülke ölçüsündeki yetersizlik giderilmiştir.

1963 yılında, 5 hekime 1 hemşire düşmekteydi, 1990 yılında ise, 1,1 hekime 1 hemşire düşmektedir. 1960'da 3349 kişiye bir hekim düşmekteydi, 1990'da 1115 kişiye bir hekim düşmektedir. 1963 yılında Türkiye'de yaklaşık 9500 hekim çalışmakta ve Tıp Fakülteleri yılda 400 hekim mezun ederken; 1993'te 50639 hekim çalışmakta ve yılda 5000 hekim mezun olmaktadır, insan gücündeki bu önemli artışlara karşın bölgelerarası dağılımdaki adaletsizliğin ve hizmet kalitesindeki çöküntü, topluma karşı akıl almaz bir ihanettir, Yazar Türkiye'nin sosyalleştirme deneyinin önemini vurgulamak için 2 niteleme kullanıyor:

"Türkiye'nin kendi kendine başardığı çok şaşırtıcı iş..."

"Tarihte ilk kez Türkiye'nin doğusunda... sağlanmıştır."

Ve "Bazı kısa dönemli sorunlar olsa da şurası açık ki, Muş'taki uygulama bir başarıdır" diye nokt alıyor.

insan düşünüyor, bu "başarıyı" "başarısızlığa" çevirmeye nasıl vicdanları elverdi diye?! Serbest piyasa ekonomisinin acımasız kuralları burada da işledi, anlaşılın, insan sağlığı hiçe sayılarak, salt sağlık hizmetleri özelleştirilebilir diye mi bu kadar çabalandı? Bu çaba, ne kadar hastalık, acı ve gözyaşı getirdi.

Meyveli ağacı taşıyarak sakatla-yanlar hala insan içine çıkabiliyor. Unutmayın: Doktor görmeden ölenlerin, yaşamı tanıyamadan -yaşını dol-duramadan ölenlerin iki eli yakanızdadır.

Çalışma Ortamı

YAZI ÜZERİNE

"Sosyalleştirmemin uygulanmaya başladığı 1963'ten günümüze 30 yıllık bir zaman geçti. Geriye dönüp baktığımızda tüm engellemelere karşı bir çok şeyin başarıldığını görüyoruz. Özellikle ilk uygulama yıllarındaki güçlükler, o zamanın koşulları göz önüne alındığında (ulaşım, kültür, sosyo-ekonomik yapı gibi) çok daha aşılamaz sorunlardı. Oysa günümüz Türkiye'sinde güçlükler daha çok sağlık yöneticilerinden kaynaklanmakta.

Sosyalleştirmenin ilk yılında Neville Goodman tarafından yazılan makalenin önemi oldukça büyük. Goodman bu makalesinde çok önemli bir noktaya değinmekte ve Türkiye'nin yakın sağlık tarihinde de önemli yer

tutacak tanımlamalarda bulunmaktadır. Örneğin Türkiye'nin en yoksul ve dağlık bölgelerinde, tüm iklim ve coğrafi olumsuzluklara rağmen halkın tamamını kapsayan bir sağlık hizmeti oluşturulduğunu dile getirmektedir. Üstelik bu hizmet pratisyen hekiminden uzman hekime, ebesinden hemşiresine kadar her alanda ve basamaklandırılarak verilmektedir. Düşünün bir kez kış mevsiminde her yerle bağlantısı kesilen bir bölgede her on-bin kişiye bir sağlık ocağı düşecek şekilde sürekli ve nitelikli bir sağlık hizmeti oluşturuyorsunuz. Tüm sağlık ocaklarını jeneratörüyle, radyosuyla, lojmanıya donatıyorsunuz. Ebe ve hemşireleri uyum kurslarından geçiriyorsunuz. Sağlık ocaklarıyla Devlet Hastanesi arasında bir hasta akımı oluşturuyorsunuz. Pratisyenlerle uzman hekimler arasında eğitim toplantıları, hastalar ilgili geri bildirimlerin tartışıldığı toplantılar düzenliyorsunuz. Üstelik tüm bunları Türkiye'nin tarihinde ilk kez yapıyorsunuz. Goodman'ın makalesindeki diğer önemli noktalar şöyle sıralanabilir:

- 1) Goodman "sosyalleştirme"yi tüm halkı kapsayan bir sağlık hizmeti olarak nitelemiş ve İngiltere'deki "National Health Service" yani ulusal sağlık hizmeti ile eş anlamlı görmüştür.
- 2) Sağlık ekipleri tam gün çalışmaktadır ve hekimler özel muayenehane açamazlar. Ücretleri ise normalin 7.5 katıdır.
- 3) Sağlık yönetiminde ve sağlık müdürlüklerinde yeni yönetsel düzenlemeler yapılmıştır. Sık görülen bulaşıcı hastalıklara özgül örgütlenmeler devam ettirilmiştir.
- 4) Sıtma, trahom, lepra, tüberküloz ve bağırsak parazitleri gibi bulaşıcı hastalıkların yanı sıra malnutrisyon, anemi ve travmalar da oldukça sık görülmektedir.
- 5) Ebeler köylüler tarafından kabullenilmiş ve köylülere önderlik yapabilmekteydiler.
- 6) Hemşire ve ebe kadrosu oldukça yetersiz olup beş hekime bir hemşire düşmekteydi. Aynı şekilde uzman ve pratisyen hekim sayısı da yetersizdi.
- 7) Hastaların %99'u hiç bir ödeme yapmadan sağlık hizmeti almaktaydılar.

Sosyalleştirme çalışmaları 1965 yılında hekimlerin ve diğer sağlık personelinin sözleşme ile çalıştırılabilme ilkesinin yürürlükten kaldırılmasıyla ilk önemli darbeyi almıştır. Çünkü artık tam süre çalışma ilkesi uygulanamamıştır. Bunun dışında son on yıllık dönemde ise özellikle kentlerde sosyalleştirme uygulanmamıştır. Bu sayede belli çevrelere özel sağlık hizmetlerinin artırılması yoluyla çıkar sağlanmıştır. Kısacası son 25 yıllık süreç içinde iş başına gelen politikacıların sorumsuz davranışları sağlık hizmetlerindeki geline bu kötü durumun başlıca nedenlerindedir. Goodman'ın makalesi 30 yıl önce yaşanan coşkuyu yansıtmaması ve o zamanın koşullarında dahi başarabilenlerin öyküsü olması nedeniyle önemlidir. Sanırım makaleyi okuyanlar da aynı coşkuyu bizimle paylaşacaklardır.

Dr. Bülent Kılıç

TIBBIN "SOSYALLEŞTİRİLMESİNDE TÜRKİYE'NİN DENEYİ"

Türkiye'nin doğusunda, Dicle ve Fırat nehirleri arasında yer alan Ankara'dan 715 mil uzaklıkta, 167.000 nüfuslu (kent içi nüfus 13.000), 3811 millik bir yüzölçümüne sahip; uzun kış mevsimlerinde caddelerinde kurtların görüldüğü, oldukça yoksul ve sağlık hizmetlerinden yoksun Muş ilini alın. Her 7.000-10.000 kişiye bir sağlık ocağı ve etraftan yalıtılmış köylerde ebeler aracılığıyla tam bir koruyucu ve sağaltıcı hizmetler ağı örün. Hastanesinin yatak sayısını 70'ten 200'e çıkartın, 15 uzman hekim sağlayın. Tüberküloz, sıtma, trahom, frengi, lepra ve ana çocuk sağlığı için yeni bir yönetsel yapı düzenlemesiyle güçlendirilmiş ve sürekli nitelikte bir sağlık hizmeti verin. Aynı şeyleri bir sonraki yıl, ülkenin daha da doğusunda yer alan, toplam bir milyon nüfuslu, çok daha dağlık, geri kalmış ve tıbbi açıdan yoksul beş ilde yapın ve bu genişlemeyi yılda beş ili kapsayacak şekilde, ülke doğudan batıya tamamıyla kaplanıp 1977'de İstanbul ve Trakya'da bitecek şekilde devam ettirin. İşte ancak o zaman Türkiye'nin kendi kendine başardığı bu çok şaşırtıcı iş hakkında bir fikir sahibi olabilirsiniz.

Tüm bunları gerçekleştirebilmek için oluşturulan temel yasa Ocak 1961'de kabul edildi. 1962 yılında Muş ili "sosyalleştirme" için ilk yer olarak seçildi. Her ne kadar Muş ili esas olarak politik nedenlerle seçildiyse de "eğer orada başarabilirsek, her yerde başarabiliriz" görüşü de Muş'un seçiminde rol oynadı. Binaların yapılmasına ve eksiklerin tamamlanmasına ise hemen başlanarak, 8 Ağustos 1963'te bir plan içinde uygulamalara geçildi.

SAĞLIK OCAKLARI

Sağlık ocaklarında bir doktor, bir hemşire, bir sağlık memuru, üç ile beş arasında ebe, bir sekreter, bir şoför, bir hizmetli ve bazı sağlık ocaklarında sıtma ve trahom savaş memuru bulunur. Ayrıca her sağlık ocağının personeli için beş kişilik bir lojmanı vardır.

Uzun ve diklemesine istiflenmiş saman yığınları ile uzaktan bir hayalet gibi gözükken köye yaklaştığınızda kocaman beyaz Anadolu çoban köpekleri jeepin etrafında hırlayarak dönmeye başlarlar (Ekim, 1963). Alçak, düz damlı, çamur ve tuğladan yapılmış kahverengi evler, etraftan oldukça zor ayırdedilirler fakat bir grup betonarme bina, beyaz boyalı, çinko çatılarıyla albenili bir şekilde dimdik ayakta dururlar. Bu binaların en büyüğü sağlık ocağı binasıdır.

Sağlık ocağı giriş bölümünün yanı sıra beş oda, bekleme odası, tuvalet-lavabolar, depo, jeep için garaj ve elektrik jeneratörü içerir. Sağlık ocağında ayrıca doktorun muayene odası, tedavi odası ve klinik laboratuvar; ebe muayene odası, doğum odası; ve tek döşemesi birkaç renkli kilim olan sağlık eğitimi odası vardır.

Malzemeler ve ilaçlar ise çoğunlukla Alman malı olup oldukça boldur.

Doktor; banyo ve mutfaklı, üç odalı bir lojmana; diğer personel ise iki odalı lojmanlara sahiptir. Lojmanların tümü tek katlıdır. İçinde bir radyo da olmak üzere donanımları sağlanmıştır.

Sağlık ocağının ve lojmanların maliyeti, donanım, demirbaş ve ilaçlar hariç 8000 pounddur* (*Bir pound: 21680 TL. -8 Kasım 1993- çevirenin notu*) Daha uzaktaki ebelerin yerleri veya "sağlık evleri" ise çalışma yeri ve lojman olarak ikiye bölünmüştür. Çalışma yeri giriş, WC, bekleme salonu, muayene odası ve doğum odası; lojman ise bir oturma odası, yatak odası, mutfak, banyo, WC ve antre içermektedir. Maliyet 1600 pound olup ek olarak demirbaş donanım için 140 pound; tıbbi donanım ve ilaçlar içinse 400 pounddur. Doktorların ön bilgileri farklılıklar göstermektedir, fakat geri kalan tüm personel Ankara Hıfzıssıhha Okulu'nda koruyucu sağlık hizmetlerinin önemini vurgulandığı iki aylık bir "uyum kursu"ndan geçirilmiştir. Doktorlara ve ebelere (büyük çoğunluğu evlidir) dışarıyla bağlantısı kesilmiş bu bölgelerde çalışmayı kabul etmeleri için daha önceki hükümet tabiplerinin aldığı ve özel muayenehaneleriyle de desteklenmelerine rağmen gene de itiraf edildiği gibi gülünç derecede düşük olan ücretin 7.5 katı bir ücretle üç yıllık bir sözleşme önerilmiştir. Şimdi doktorlar tam gün çalışmaktalar ve özel muayenehane açamazlar. Hemşireler ve tıp dışı personel ise ücretlerinde daha az bir artış almışlardır.

Her ne kadar hemşirelerin bazıları ve ebelerin büyük çoğunluğu tam bir eğilim almaktan çok kısa bir eğitim kursu niteliğinde olan "pratik" ya da "kırsal" eğitim kursunu almış ebeler de olsa Muş ilindeki 20 ekibin tümünün kadrosu hemen hemen tamamdır (hemşireler hariç). Muş'ta "pratik" ebe yetiştirilmesi için üç yıllık eğitim veren ve öğrencinin okulunu bitirdiğinde yani 14 yaşında başladığı bir okul vardır, (ilk yıl oldukça büyük bir şekilde genel eğitim içerir.) Bu çocuklar için etraftan yalıtılmış durumdaki bu köylere gönderilmek oldukça zor olmalıdır, fakat ziyaret ettiğimiz ebelerin köylüler tarafından kabullenildiklerini ve orada buldukları bu kısa zaman içerisinde bazı konularda önderlik ettiklerini bile gözlemledik. Binaların yapımı bitmediğinden bazı ebeler ve doktorlar köy evlerinde çok kötü koşullarda yaşıyor da olsa bu durumdan yakınımıyorlardı. Devletin bazı garipliklerinden biriye binaların hiç birisinde su bağlanmamış olmasıydı, musluklardan sadece ısıklık sesi geliyordu ve suyun gelmesi bir başka bahara bırakılmıştı.

Hastaneler

Sosyalleştirme öncesinde Muş ilinde kent merkezinde 70 yataklı, (hastane kadrosunda olan fakat özel olarak çalışan bir cerrahın bulunduğu) ve 80 mil uzakta büyük bir köy olan Bulanık'ta 15 yataklı olmak üzere iki hastane vardı. Kent merkezindeki hastane şu anda 200 yataklı olacak şekilde genişletiliyor ve Bulanık'taki 15 yatağın ise niteliği artırılıyor. Fakat esas büyük şans ise Muş'a 15 uzmanın atanmış olmasıdır (13'ü şu anda çalışıyor) ve tüm hastalar (acil durumlar hariç) hastaneye kabul edilmeden veya başvurmadan önce sağlık ocağı doktorları tarafından görülmektedir, Uzmanlar içinde bir nörolog/ psikiyatrist, bir pediatrist (bayan), bir radyoloog, bir bakteriyolog ve bir diş hekimi bulunmakta fakat patoloog bulunmamaktadır. Patolooglar Türkiye'de ender rastlanan kuşlar gibidir.

iki aylık süre içinde hastanede ana dallardaki ortalama yatış süreleri şöyleydi:

	olgu sayısı	günler
Dahiliye.....	126	8.2
Cerrahi.....	104	6.8
Pediyatri.....	90	5.6
Kadın Doğum.....	63	4.4
Toplam (diğer bölümlerle beraber).....	398	6.7

Ortalama yatış sürelerindeki bu kısalık' yatak sayısının azlığından değil, kronik hastaların taburcu edilmesinden ve hastaların ailelerinin de hiç güçlük çıkartmaksızın bunu kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Hemşireler

Hastanenin hemşire kadrosu yetersiz durumda (üçü tam eğitilmiş, beşi "pratik" eğitimden geçmiş) fakat esas yetersizlik tüm Türkiye'de her beş doktora, bir tane tam eğitilmiş hemşire düşmesidir. Hastanenin donanımı da yetersiz fakat daha da kötüsü, su hastanenin ikinci katına çıkmamaktadır (geceleri hariç). Elektrik ise bir artmakta bir azalmaktadır ve okumak için çok zayıftır. Yemekler hastalar ve personel için benzer nitelikte olup ancak hastanede geçirdiğim on günden sonra yemeklerin kalitesini anlayabildim (nadiren sıcak da olsa). Araç olaraksa bir büyük, bir küçük ambulans ve iki jeep hastaneye verilmiştir.

HASTALIK İNSİDANSLARI

Daha önceki mortalite ve morbidite verileri doğaldır ki yok ve ölümlerin tıbbi olarak belgelenmesine de az rastlanır; fakat sağlık koşullarının kötü olduğu toplumlarda olduğu gibi mezarlıklar bize çocuk mezarlarının yüksek oranda olduğunu göstermektedir. Şimdi ise nüfusun büyük çoğunluğu için kişisel sağlık kartları tamamlanmıştır ve yaşamsal istatistiklerin kayıtları tutulmaktadır. Muş ilinde ruh hastalıkları ve lepra (olasılıkla 500 olgu) için bir hastane desteği yoktur ve yalnızca ana bir sorun olan ve askerlerin (ordunun) sağlık yöneticilerine sormaksızın hastaları evlerine göndermeleri ile daha da büyüyen tüberküloz hastalığı için bir kaç genel yatak vardır. Sıtma ise tümü iyi huylu olmak üzere olasılıkla 1000 olgu dolaylarındadır, Trahom ve bağırsak parazitleri oldukça yaygındır. Tifo sporadik olarak vardır fakat kanserler ve diyabet az sıklıkta görülür. Beslenme çoğunlukla zayıf olup, çocuklarda protein eksikliği, kadınlarda anemi görülmektedir. Travmalar oldukça yaygın olup hastanedeki cerrahi yatakların yarısından fazlası silah yaralanması, kavgalar, kocası tarafından dövülmüş kadınlar ve köpek ısırması veya vahşi hayvanların tırmalması nedeniyle kuduz aşısı olmak için uzak köylerden gelen köylülerle dolmaktadır. Femur boyun

kırığı oldukça azdır. Ben oradayken hastalığın başlangıcının sekizinci gününde olan bir tetanoz olgusu getirildi ve tedavi edildikten sonra iyileşti. Doğumlarda ise özel bir sorun görülmemektedir ve örneğin Sudan ve Etiyopya'da çok sık görülen vesicovaginal fistül az olarak görülür.

Koruyucu Aşılar

Bağışıklama çalışmaları, çevre sağlığı ve sağlık eğitimiyle beraber sağlık memurunun baş sorumluluğundadır. Her yaş için tifo aşısı, çocuklar için difteri ve boğmaca, küçük çocuklar için çiçek aşısı düzenli olarak yapılmaktadır ve çoğunda da başarıya ulaşılmıştır. Yerel bir inanışa göre çiçek aşısı sadece "çiçekler açtığı zaman" yapılmalıdır ve aşı yapıldıktan sonra kolda ağrı olduğu için özellikle hasat zamanı aşığı karşı çıkanlarda artış görülmektedir.

YÖNETİM

Yeni yasa ile yeni bir il sağlık yönetimi oluşturulmuştur, il sağlık müdürü, vali üzerinden Ankara'daki Sağlık Bakanlığı'na karşı sorumludur. Sağlık Bakanlığı da bir genel müdür (tıp mesleğinden) ve yardımcısı (herhangi bir meslekten) olacak şekilde yeniden şekillendirilmiştir, il sağlık müdürü bir yardımcısı ve yanı sıra dikey sağlık hizmetleri (sıtma, trahom, vb.) için yöneticilere sahiptir. Sağlık müdürünün İstatistik ve diğer işler için sekreterleri vardır ve araç gerecin dağıtılmasından ve akçalamadan (finansmandan) sorumludur; bunun yanı sıra ebe okulu da müdürün sorumluluğu altındadır. Sağlık müdürü ayda en az 10 gününü sağlık ekiplerini dolaşmaya ayırmalıdır.

Sağlık ekiplerinin denetlenmesinde Muş ve Bulanık hastanelerinin baş hekimlerine yetki verilmiştir. Muş'ta katıldığım ilk seminerde somatotipler üzerine okunan bir yazıdan sonra, sağlık ocağı hekimlerine hastaneye gönderdikleri olgularla ilgili sonucun nasıl en iyi şekilde geri bildirilebileceği konusunda (köylere düzenli bir posta hizmeti yoktur) ateşli bir tartışma (Türkiye'de tüm tartışmalar yüksek ses tonuyla olur) yapıldı.

Hastaların ödemeleri

Hastalar sağlık ocağı hekiminin verdiği hizmetler için hiç bir şey ödemezler fakat temel ilaçlar dışındaki ilaçlar ve acil durumlar hariç çalışma saatleri dışındaki hekim muayeneleri için ödeme yaparlar. Hastalar hastaneye sağlık ocağı hekimi tarafından gönderilmişse hiç bir şey ödemezler fakat doğrudan hastaneye baş vuranlar ödeme yaparlar. Fakat bu ödemeler de hastanın köy muhtarından aldığı yoksul olduğuna ilişkin bir belge karşılığında yapılmaz ki muhtar da seçilmiş bir kişi olarak çok az kişiye bu belgeyi vermez. Böylece pratikte hastaların %99'u hiç bir ödeme yapmamış olurlar. Gözlük, diş protezleri ve diğer protezler ise devletçe ödenmemektedir.

Akçalama (Finansman)

Tüm sistem genel vergilerle Sağlık Bakanlığı'nın bütçesinden akçalanır.

Bazı kısa dönemli sorunlar olsa da şurası açık ki Muş'taki uygulama bir başarıdır. Sağlık ocaklarına hasta akımı vardır (ortalama günlük bakı 25-50'dir); hastaların hastaneye doğrudan başvuruları azaltılmıştır ve uzmanların il dışından ilginç olguları vardır. Sağlık personelinin ve diğer personelin çoğunluğu durumlarından hoşnuttur ve isteklidir; geri kalan azınlık da binaları tamamlandığı zaman hoşnut olacaktır. Fakat sosyalleştirmenin gelecek yıl beş ile (Kars, Ağrı, Van, Bitlis, Hakkari) ve daha sonra her yıl diğer illere yayılacak olması diğer bir sorundur.

Akçalama sorununa dayanılabilir fakat personel bulunabilecek mi? Belki.

Gelecek yıl 86 uzmana ve 179 sağlık ocağı hekimine gereksinim olacaktır. Türkiye'de yaklaşık 9500 hekim çalışmaktadır ve 2000 hekim yurt dışındadır, Tıp fakültelerinin yıllık mezun sayısı İse 400'dür. Hemşire sorunu ise çok daha güç bir sorundur.

Fakat tarihte ilk kez Türkiye'nin doğusunda, kırsal alanda bir ilin tüm nüfusuna gerek genel pratisyen gerekse de uzman düzeyinde tüm sağlık hizmetleri sağlanmıştır ve biz bundan sonrası için yalnızca sosyalleştirmenin yaygınlaştırılmasının başarılabilirliğini umabilir ve onlara başarılar dileyebiliriz.

Turkey's experiment in the "socialisation" of medicine; The Lancet, January 4, 1964, pp:36-38

Neville M. Goodman
C.B., M.D. Cantab.,
Ph. D. Lond., F.R.C.P.

- Not:İngilizceye genellikle "socialisation" olarak çevrilen Türkçedeki "sosyalleştirme" sözcüğü İngilizcedeki karşılığının bazı kişilere düşündürtebileceği gibi hiç bir politik anlam içermemektedir. Sosyalleştirme, tüm halkı kapsayan bir sağlık hizmeti anlamında olup, İngilizce çevirisinde "ulusal sağlık hizmeti" (national health service) deyimini kullanmak daha doğru bir tanımlama olurdu.

ÇEŞİTLİ ÜLKELERDEN ÖRNEKLER

- Arjantin
- Şili
- Küba

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNE ÜÇ YAKLAŞIM

Sosyal güvenlik, bundan önceki hayır kurumu özelliklerini yitirerek İşçilerin devredilemez bir hakkı olmuştur. Dünyanın çeşitli ülkelerinin gelişmişlik düzeyini değerlendirmedeki temel ölçütlerden biri de, sağladıkları sosyal güvenliğin düzeyidir. Bir politik rejimin sosyal refah sisteminin yaygınlığı ve niteliği, onun etkinliğinin en önemli göstergesidir.

"Latin Amerika'da Sosyal Güvenliğin Gelecekteki Görünümleri" adını taşıyan yeni bir araştırmasında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), sosyal refah sistemlerinin temel amaçlarından birinin, ulusal gelirin eşitlik ve adalet ölçütlerine uygun olarak yeniden dağıtılabilmesi için ulusal dayanışma sağlamak olduğunu belirtmektedir. Buna göre sosyal refah rejimi bütün toplumun katılımına dayanmalıdır. Varlığı fazla olanın katılımı da o oranda fazla olmalıdır. Bunun dışında para yardımı ilkesinin gerekliliğine inanılmalı ve bu yardımın dağıtımını devlet tarafından düzenlenmelidir. Çeşitli ek programların yürütülmesini diğer kurumlar üstlense de, sosyal refahı sağlayan yasaları asıl koyan devlettir.

Latin Amerika'nın bazı ülkelerinde işçilerden sürekli olarak sigorta primi kesildiği halde bu katılımların ardında yatan ilkeleri 'unutma' eğilimi vardır. Sosyal refah sistemlerinde açıkça bozulma gözlenmektedir. Bu bozulma, Şili'de olduğu gibi, işçilerin kazandığı bazı avantajların kaldırılmasına kadar gidebilmektedir. Şili'de sosyal güvenliğin gitgide özelleştirilmesi, işverenlere, işçilerin sosyal katılım primlerini ödememe olanağı tanımaktadır. Oysa işçilerin, sağlıklarını etkileyen çeşitli endüstriyel tehlikelere sunuk kaldıkları yerler yine bu işyerleridir.

Arjantin'de de, zaten varlığı tartışılan "sosyal işler" kritik bir evreye doğru ilerlemektedir. Hatta bazı kişiler eski "yardım hastaneleri" sistemine geri dönmekten söz etmektedir. Latin Amerika'nın diğer pek çok ülkesinde sosyal refah sistemi tarım işçilerini kapsamamaktadır ve emekli aylıkları herhangi bir göstergeye bağlı olmadığından, para sistemindeki dengesizliklerin ve yineleyen devalüasyonların da etkisiyle emekli işçiler için üzücü sonuçlar doğmaktadır.

Latin Amerikalı işçilerin sosyal güvenlik açısından karşılaştıkları çok çeşitli sorunları gözden geçirmek amacıyla Şili, Arjantin ve Küba'yı örnek olarak seçtik. Örnekler incelenirken de vurgulanacağı gibi, bu üç ülkede sosyal refah ve sağlık sistemleri büyük ölçüde hükümetlerin politik seçimlerinden etkilenmektedir.

ARJANTİN

"Sosyal İşlerin" Denemeleri ve Sıkıntıları

Arjantin'deki sendika toplantılarının başlıca tartışma konularından biri de, sosyal güvenlik fonlarının resmi adı olan "sosyal işlerin dramatik durumudur. Arjantin'in sosyal güvenlik sisteminin bugünkü kritik durumu, doğrudan doğruya "Ulusal Sağlık Sigortası Yönetimi'nin kurulmasına bağlıdır. Halen oluşturulmakta olan bu kamu kuruluşu, "sosyal işlerin yönetimini kontrol altında tutacak ve sağlık için ayrılan fonları, tümüyle hükümetin yönergeleri doğrultusunda kullanmalarını sağlayacaktır. Sosyal işler, geçmişte büyük para ve mal varlığına sahip olup artan miktarları sürekli olarak lüks otel ve turistik merkez alımında kullanmış, sağlık sisteminin ve koruyucu sağlık hizmetlerinin gerilemesine neden olmuştu.

Sonuç, işçiler için çok kaygı verici bir durum haline gelmiştir. Bugün de Başkan Menem hükümetiyle devam eden Başkan Alfonsino rejimi dönemindeki ekonomik düşüş sırasında, sağlık sistemindeki eksiklikler, masrafları "sosyal işler" tarafından ödenen özel laboratuvarlar, klinikler, hastaneler ve eczaneler tarafından karşılanıyordu. Bugün özel sektörü eski sisteme katmak gitgide daha güçleşmektedir. Arjantin'deki aşırı enflasyon nedeniyle eczaneler ve klinikler ödemeyi hastanın yapmasını istemektedir, çünkü muayene ya da ilaç ödemelerinin 30 gün gecikmesi çok şeyi değiştirmektedir. Artık kimse faturaların "sosyal işler" tarafından ödenmesini istememektedir, çünkü gerçekten ödendiği zaman o paranın hiç bir değeri kalmamaktadır.

"Sosyal İşler": Yalnızca ekonomik güç değil, politik güç

"Sosyal işler", çeşitli sendikalar tarafından örgütlenen işçi dostluk derneklerinin ardından gelmiştir. Devlet görevini tam olarak yerine getiremediği zaman onun yerini almak işçilere belli miktarda yardım sağlamaktadır. 1968'de General Ongania'nın diktatörlüğü sırasında işçi dostluk derneklerine resmi destek verilmiş ve "sosyal işler'e dönüştürülmüştür. Bundan sonra Arjantin sendikal hareketi ikiye bölünmüş, bazı sendikacılar diktatörlükle işbirliği yaparken bazıları da ona karşı çıkmışlar, sokak gösterileri düzenleyip istemlerinde bulunmuşlardır. "Sosyal işlerin yönetmelikler, sendikal hareketin, askeri diktatörlükle işbirliği yapan kesiminden gelmektedir. Diktatörlük, sendikanın yöneticilerine çok yüksek düzeyde ekonomik güç ve sonuç olarak da politik güç vermiş, işçilerin katkılarından ve iş bağlantılarından sağlanan milyonlarca pesoyu yönetmekle görevlendirmiştir.

Bu ekonomik gücün karşılığında sendika liderleri askeri hükümete belli bir sosyal barış düzeyini garanti etmişlerdir. Yine de, işçilerin artan hoşnutsuzluğu nedeniyle bu barış zaman zaman protestolarla ve grevlerle bozulmuştur. 1976'da diktatör Jorge Videla, bazı yöneticilerin rüşvet aldığı bahanesiyle "sosyal işler" üzerinde bir tür kontrol kurmaya karar vermiştir. Durum bu şekilde giderken, 1988'in son haftasında Parlamento, "sosyal işlerin yönetimini sendikalara geri vermiştir.

Arjantinlinin sağlığı artık kar getirmiyor

Geçmişte bir varlık kaynağı olmuş Arjantin sağlık sistemi, en güçsüz noktası olan "sosyal işler"den sarsıntıya uğrayarak sonuna gelmiştir. Enflasyonun etkisiyle sağlık hizmetlerinin ve ilaçların fiyatlarının artması sonucu para krizi çok daha kötüye gitmiştir. Bu durum hükümetin, çok da ikna edici olmayan bir çözümü benimsemesine neden olmuştur. Ulusal kayıtlardaki binlerce tür sağlık hizmet kaleminden yalnızca 279'u "vazgeçilmez" olarak nitelendirilmiştir. Diğerleri "isteğe bağlı" olarak değerlendirilmekte ve "sosyal işlerin bunlar için yapacağı ödeme, o andaki ekonomik duruma bırakılmaktadır. Böylece alerji tedavisi ya da hemoroid ameliyatı artık "isteğe bağlı" kabul edilmektedir. Ulusal Sosyal işler Enstitüsü (USİE) temsilcileri, her iki durumda da ilgili kişilerin "bekleyebileceğini" söylemektedir.

Annelik bakımı hizmetlerinde bebekler için süt satışı durdurulmuştur, çünkü USİE'deki memurlara göre "bazı kadınlar bebeklerini emzirip görünüşlerini bozmak istemedikleri için sosyal işlerin sütün parasını ödemesini istediklerini söylemişlerdir". Yeni doğanlardaki mide çıkışı darlığı ameliyatı (acil ameliyat), fıtık ameliyatları ve omurgadaki şekil bozukluğu ameliyatları da geri ödenecek sağlık hizmetleri listesinden çıkarılmıştır. Bu önlemler, bazı doktor ve eczacıların "sosyal işlerin kapsamına giren kişilere hizmet vermeyi reddetmelerinin doğurduğu sonuçları kısmen de olsa gizlemiştir.

Bugün Arjantin'de "sosyal işler'e katkıda bulunanlar, en az korunanlardır. "Sosyal işler" projesinin kapsamında bulunan bir basım işçisi geçenlerde, Buenos Aires çevresindeki 200 kilometrekare içinde yalnızca bir tek eczane bulunmasından yakınıyordu. "Sosyal işlerin yalnızca sınırlı sayıda sağlık hizmetini kapsamaması, işçileri kötü donanımlı devlet hastanelerine geri dönmeye ya da pek çok özel sağlık sigortası şirketinden birine başvurmaya itmektedir.

Her türlü kontrolün ötesindeki Arjantin ekonomisi

Arjantin'in bugünkü sosyal güvenlik sistemi, geçmişteki yöneticiler ve memurlar tarafından yapılan hataların zararını çekmektedir. Başkan Menem tarafından serbestleştirilen ekonominin çalkantılı durumu, sistemi bir felakete doğru götürmektedir. Seçmenlere verdiği sözleri unutan Menem hükümetinin önerdiği sıkı para politikasının uygulanmasıyla orta sınıf yoksul hale gelmiştir. Ücretler dondurulurken fiyatların ve döviz kurlarının serbest bırakılması sonucu geçen Aralık'tan beri dolar iki katına, tüketim eşyalarının fiyatı üç katına çıkmış, maaşlar ise yalnızca %20 artmıştır. Arjantin sermayesinin dış ülkelere akmasıyla bankalar geçici olarak kapanmış, yeniden açıldıkları ilk hafta içinde de 7 trilyon austral kaybolmuştur.

Dış ülkelerdeki Arjantinlilere ait mal ve mülklerin değeri 30 milyar dolara ulaşmaktadır. Ülke içinde ise toplumun gittikçe büyüyen bir kesimi iyi beslenememekte ve sağlık hizmeti alamamaktadır. Bu haliyle ancak "saçma" olarak değerlendirilebilecek Arjantin ekonomisinin ilk kurbanları İse, yeterli sağlık ve sosyal hizmet alma haklan uygulamada verilmeyen işçilerdir.

Victoria Barrios

ŞİLİ

Sosyal Güvenliğin Özelleştirilmesi ve Sosyal Sigorta Sisteminin Kontrolünde Uluslarötesi Tekellerin Rolü

Şili'deki sosyal sigorta sistemini incelemeyen önce, onu yöneten bazı temel ilkeleri bilmek gereklidir. Sosyal güvenlik hakkı tanımı şöyledir; "Kurumlar ve sosyal güvenlik hizmetleri arasındaki ilişkileri düzenleyen, işçi ve işverenlerin hak ve görevlerini tanımlayan, geliri ailesine bakmaya yetmeyen ya da sağlık hizmetine gereksinimi olan kişilere yardım eden sistemlerin masraflarını karşılayan devlet fonlarına işçi ve işverenlerin katılım düzeyini belirleyen ilke ve normların tümüdür".

Sosyal güvenliğin temel ilkeleri

1982'de Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) "Latin Amerika'da Sosyal Güvenliğin Gelecekteki Görünümleri" adlı bir araştırma yapmıştır. Bu araştırma mada sosyal refah sistemi için şu temel ilkeler şart koşulmaktadır:

- 1) Geçici ya da sürekli gelir yokluğuna bağlı başlıca sosyal riskler ile sağlığı tehdit eden çeşitli etkenleri kapsamalıdır.
- 2) Sosyal güvenlik haklarının uygulanmasını, o ülkedeki bütün toplum kesimlerini içine alacak şekilde yaygınlaştırmalıdır.
- 3) Gelirin, eşitlik ve adalet ölçülerine göre yeniden dağılımını sağlayarak ulusal dayanışmayı artırmalıdır.
- 4) Bütün sağlık ve sosyal sigorta programlarında koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici hizmetleri birleştirmelidir,
- 5) Çeşitli sistemleri, tek bir etkili ve düzenli sistem haline getirerek yönetim yapılarını standartlaştırmalıdır.
- 6) Sosyal refahın sağlanması için para yardımı ilkesini uygulamalıdır.

Bu hedefler, sosyal güvenlik hakkının şu temel ilkelerinin uygulanması ile doğrudan ilişkilidir:

- **Evrensellik.** Bir ülkede yaşayan bütün çalışanları kapsamaması demektir.
- **Bütünlük.** Elde edilen yararlar, çeşitli gereksinimleri karşılamaya yeterli olmalıdır.
- **Dayanışma.** Daha varlıklı olanların daha fazla katkıda bulunması şeklinde bütün toplumun katıldığı bir çabayı gerektirir.
- **Birlik.** Refah sağlama politikası her türlü ayrımcılıktan uzak olmalı, hiç kimseye ayrıcalık tanınmamalıdır.
- **Uluslararası olma özelliği.** Ülkedeki yabancı işçiler de, sosyal refah koşulları açısından o ülkenin işçileriyle aynı kazanımlardan yararlanmalıdır.
- **Parasal destek.** Hükümet, sosyal güvenlik alanındaki başlıca projeleri tasarlamalı, düzenlemeli ve kişilerin

çeşitli ek sosyal güvenlik programlarının yönetiminde yer almalarını sağlamalıdır.

Sosyal güvenliğin finansmanı Kuramsal olarak üç tane sosyal refah sistemi vardır: kişisel katkı sistemi, ikili katkı sistemi ve üçlü katkı sistemi. Sonuncu sistemde işçi ve işverenlerin yanı sıra devlet de masrafların karşılanmasına katkıda bulunur. Mali sosyal güvenlik sistemi, özellikle de emekli aylığı sistemi söz konusu olduğunda, yönetim kurulları tarafından toplanan primler ve diğer gelirler ile aynı süre içinde yapılan ödemelerin oluşturduğu toplam harcamalar dengede olmalıdır. Böylece toplam gelir, ödemelerle yönetim harcamalarının toplamına eşit olur.

Dayanışma ilkesini etkileyen reformlar

Eğer 1980 öncesi dönemde Şili'nin sosyal refah sistemi, işçilerin katılımı ile birlikte ciddi ölçülere göre yeniden yapılandırmaydı ve sosyal sigorta fonlarını enflasyona karşı koruyacak önlemler alınsaydı, bu kaynaklar çok farklı şekilde kullanılır ve bugün çok iyi bir sosyal dayanışma sigortası sistemine sahip olurduk. Yeni sistemde, sosyal tehlikelerin çoğundan sorumlu olan işverenler katkıdan muaf tutulurken bütün masraflar işçilerin zorunlu katkılarıyla karşılanıyordu. İşçiler bunu hiçbir zaman kabul etmediler. Bu sistem, bütün modern sosyal güvenlik sistemlerinin kaynağı olan dayanışma ilkesini tümüyle yadsımaktadır. Yeni sistemde, ortak sermayeye dayanan halka dağıtım sisteminden, kişisel sermayeye dayanan özel bir sisteme geçiş ile kökten bir anlayış değişikliği getirilmektedir. Bu özel sistem, işçilerin 1980 öncesi kazandıkları izin ücreti, tazminatlar, sosyal yardımlar ve diğer hakların uygulamada yitirilmesine neden olmuştur. Daha da kötüsü, yeni sistemde hizmet yıllarına göre artan aylıklar yerine belli bir yaş sınırından sonra herkese eşit aylık verilmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesi

Kişisel sermaye sistemi işçileri öyle tasarruflar yapmaya zorlamaktadır ki, bu on yılın sonunda 15.6 milyar dolara ulaşan bu tasarruflar ulusal gelirin %30'undan fazlasına eşit olacaktır. Bu kaynaklar doğal olarak, reformun arkasındaki özel ekonomik grupların iştahını kabartmıştır. Bu konudaki "Cumhuriyet Yasası" çıkarılmaz, toplanan fonlar kamu teşebbüslerini satın almak ve limited şirketlerden, yabancı ve ülke dışı sermayenin de katılımıyla hisse almak için kullanılmaya başlanmıştır. Benim düşünceme göre, işçilerin zorunlu katkılarıyla oluşturulan sosyal refah birikimlerinin karlı bir ticaret kaynağı olarak kullanılması yasal değildir. Bununla birlikte, Şili'deki 13 sosyal sigorta şirketinden yalnızca ikisi işçiler tarafından yönetilmektedir. Bugünkü sistemde bulunan en büyük üç sosyal sigorta şirketi (SIC) yabancı sermaye tarafından yönetilmekte ve sosyal prim ödeyen kişilerin %65'ini temsil etmektedir. Aşağıdaki tabloda gösterilen dört SIC, Şilili işçilerin sigorta fonlarının %61'ine sahiptir.

SIC'lerin sendika birliğinin Mart 1989'da yaptığı açıklamaya göre emekli aylığı fonlarının %36,83'ü kamu kuruluşlarına yatırılmakta, %63,2'si ise özel işlemleri, özellikle de şirketlerden hisse alımlarını finanse etmek için kullanılmaktadır. SIC'lerin sigorta fonları Aralık 1984'te 161,8 milyar peso'dan Aralık 1989'da 997,7 milyar peso'ya yükselmiştir. Bu miktar, işçilerin emekli aylığı fonlarına ücretlerinin %10'u oranında yaptıkları katkılardan oluşmaktadır. Diktatörlüğün dayattığı bu sigorta sisteminin dayanılmaz tarafı, sigorta fonlarını limited şirketler olan SIC'lerin yönetmesi ve işçilere yönetime katılma olanağı verilmeden, Amerika'daki Uluslararası Tekellerin bu büyük ekonomik kaynağı ellerinde tutmalarıdır.

Sosyal Sigorta Şirketi	Yabancı Sermaye (Toplam yüzdesi)	Üye Sayısı (Yaklaşık)	Toplam Fon (Milyon peso)
PROVIDA	Bankers Trust (%40)	861.000	211.836
SANTA MARIA	Aetna Inter. (% 51)	65.000	166.681
UNION	AIG (% 99) (America Inter. Groups)	330.000	66.004
INVERTA	Mitsumori-Shej (% 52)	150.000	18.908

Emekli aylıkları hakkında özel yasalar

Resmi tahminlere göre Şili'de 1.450.000 kişi, şöyle ya da böyle sosyal güvenlik sisteminin kapsamı içindedir. Bunlardan 1.300.000'i sivil, 150.000'i askeri sektörde çalışmaktadır. Sivil çalışanların ortalama emekli aylığı 18000 peso ya da 60 dolar civarındadır. Burada, emekli aylıklarının 3200 peso'ya (11 dolar) kadar, dul emekli aylıklarının ise 900 peso'ya (3 dolar) kadar düşebildiğini belirtmek gerekir. Eğer bu aylıkları askeri sektördeki aldıklarıyla kıyaslarsak; bundan önceki sistemin askerleri korumasından kaynaklanan ve şimdiye kadar değiştirilmeyen çok önemli bazı farklılıklar görebiliriz.

Bugünkü sağlık sistemi hakkında da bazı ayrıntılar vermek gereklidir. **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde ve Şili'nin 1973 öncesi anayasasında adı geçen sağlıklı yaşam hakkı bugün uygulamada yoktur, çünkü hastaneler ve polikliniklerdeki sağlık hizmetlerinin düzeyi gün geçtikçe düşmektedir. Özelleştirmeden kimler yararlandı**

Önceden de kuyruklarda bekle-yemeyen ya da sağlık merkezine gitmek için erken kalkmaları güç olan yaşlılar, şimdi doktoru görebilmek için bile 421 peso ödemek zorundadır. **Sağlık hizmetlerinin yaygın**

olarak özelleştirilmesinin yalnızca yüksek gelir sahiplerinin yararına olduğunu da belirtmek gerekir.

Koruyucu Sağlık Sistemleri'nin yıkımı pahasına Ulusal Sağlık Hizmetleri Sistemi yeğlenmiştir.

Ulusal Sağlık Hizmetleri Sistemi, Çalışanların Ulusal Sağlık Servisi'nin ve 1952'de kurulmuş olan Ulusal Sağlık Servisi'nin yerini almıştır. Bu iki kuruluş ta hem tedavi edici, hem de koruyucu sağlık hizmetleriyle (daha çok düşük gelirli işçileri etkileyen kalp-damar hastalıkları, akciğer hastalıkları, kanser, silikoz ve diğer iyileştirilemeyen hastalıklara yakalananların tetkikleri, •hastaneye yatırımları ve tedavileriyle) ilgileniyordu.

Toplumun büyük kesimine keyfi olarak kabul ettirilen rejim, zorlu uğraşlar sonucu elde edilen kazanımların hemen hepsini ortadan kaldırmıştır.

CUT'un konumu

973'ten sonra Tek İşçiler Merkezi'nin temsil ettiği sendikal hareket bölünmüş; liderleri hapse atılmış, sürgüne gönderilmiş ve öldürülmüştür. Ancak Şili'li işçiler ülkede sınıfa dayalı sendikacılığı yeniden kurmayı başarmışlardır. Birleşik İşçi Merkezi'nin (CUT) kurulması, işçileri temsil eden toplu bir hareketti, CUT, ilk kongresinde görev olarak *"Diktatörlüğün 1973'ten beri küçümsediği ekonomik ve sosyal İşçi haklarını yeniden elde etmek için çabalarını yoğunlaştırmayı"* seçmişti. CUT'a göre *"Bunun için örgütlü işçiler ülkedeki ekonomik gelişimin arkasında olmalı ve ücret göstergelerinin, çalışma koşullarının, sosyal güvenliğin, sağlık politikasının, vb. oluşturulmasına katılmalıdırlar. İşçilerin çoğu için eşit bir gelir dağılımı, ancak ekonomik grupların ve yabancı şirketlerin sömürsüne son verildiğinde ve bütün sektörler üzerinde demokratik kontrol kurulduğunda söz konusu olabilir"*.

1989 Nisanının sonunda, Şili'deki emeklilerin çoğunluğunu temsil eden Ulusal Emekliler Birliği'nin kongresi yapıldı. Bildirilerden birinde toplumun sosyal güvenlik sistemine bağlı bütün kesimlerinin birleşmesi, demokrasi ve sosyal adalet ilkelerini savunması, diktatörlüğün yok ettiği kazanımların yeniden elde edilmesi ve bütün işçiler için iyi bir sosyal refah sisteminin garanti altına alınması gerektiği vurgulandı.

KÜBA

Aile Hekimi: Devletin Sağlık Sisteminin Temel Taşı

Küba'daki devlet sağlık hizmetleri sistemi, devrimin yadsınamaz kazançlarından biridir. Yoksul hastanelerin, %5 oranındaki çocuk ölümlerinin ve ülke dışına kitlesel göçlerin anısı, artık devrim öncesi geçmişin bir parçası olmuştur. Bugün bütün toplum modern donanımlı hastane ve kliniklere kavuşmuştur. Bütün çocuk hastanelerinde -ne kadar uzakta olurlarsa olsunlar-yoğun bakım servisi bulunmaktadır. 14 ilde ve Gençlik Adası'ndaki özel bölgede tıp fakülteleri ve çeşitli sağlık teknik enstitüleri vardır. Parasal olarak yaygın şekilde desteklenen ve ileri donanıma sahip olan tıbbi araştırmalar ağı bütün ülkeyi kaplamaktadır, Şu anda öncelik Küba tıbbini dünya standartlarına ulaştırmaktır. Her tıp merkezinde araştırma birimleri bulunmakta ve her hekimin araştırmalara katılması sağlanmaktadır.

Çok yönlü aile hekimleri

Sağlık politikasındaki yeni yönelimlerden biri de, **ücretsiz ve herkesin ulaşabileceği sağlık hizmeti anlayışına dayanan bugünkü sistem** içinde aile hekimlerinin durumlarının iyileştirilmesidir. Aile hekimlerinin etkinlikleri, koruyucu sağlık hizmetleri ve hemşire yardımıyla evde tedavi ile sınırlı değildir. Bu hekimler aynı zamanda endüstriyel sağlık sorunları karşısında hastanelerde ya da kliniklerde bir uzman gibi çalışmaktadır, Toplumun evdeki ve işteki sağlık sorunları hakkında çok yönlü bilgileri olduğundan hastanelerin, kliniklerin ve araştırma enstitülerinin etkinlikleri büyük ölçüde aile hekimlerine dayanmaktadır. İnsanların sağlık sorunlarına, sosyal çevrelerine, ekonomik koşullarına ve içinde yaşadıkları psikolojik ortama onlar kadar yakın olan yoktur. Bu nedenle kişiler hastaneye yatarken ya da hastaneden çıkarken aile hekimini, hastaya ya da yakınlarına önerilerde bulunmak için orada olmaktadır.

Aile hekiminin, kendi görev alanı içinde pek çok sorumluluğu vardır. En sık ve en seyrek görülen hastalıkları kaydeder, yüksek tansiyonlu hastaları düzenli olarak, muayene eder, astımı ve şeker hastalığı olanların tedavisini yakından izler, gebe kadınların kadın-doğum uzmanına, yeni doğan bebeklerin ise düzenli olarak çocuk hekimine gitmelerini sağlar. Ayrıca bulaşıcı hastalıklara karşı aşıların düzenli olarak yapılıp yapılmadığını kontrol eder ve son zamanlarda sayıları gittikçe artan yaşlıların fiziksel etkinlikleriyle ilgilenir.

Toplumun değerini bildiği hizmet

Gündüz ya da gece herhangi bir saatte insanlar aile hekiminin kapısını çalıp yardımını isteyebilirler. Aile hekimlerinin insanlığı ve dayanışması, onlara toplumun sevgisini ve takdirini kazandırmaktadır, çünkü bu kendini adanmış insanlar hastalarının gereksinimlerini sezmede ve onları düzenli olarak evlerinde ziyaret etmektedir. Dağlık bölgelerde halkın gönüllü olarak, onlara güzel ve konforlu bir yer sağlamak amacıyla inşa ettiği sağlık merkezlerinde hizmet verirler.

iki yıl önce akla gelen aile hekimleri fikri ve şimdiye kadar elde edilen deneyimler gerçekten başarıya ulaşmıştır ve ilerisi için ümit vermektedir. Aile hekimlerinin verdiği hizmetler, 400'ü aşkın kliniğin verdiği sağlık hizmetini çok iyi tamamlamaktadır. Cerrahi kliniklerinde yatan hastaların ameliyat sonrası muayenelerinde karşılaşılan güçlüklerle de çok iyi bir çözüm olmuşlardır.

Yakın gelecekte 20 000 hekim ve 20 000 hemşire, yani 40 000 yeni sağlık çalışanı aile hekimleri olarak nitelikli hizmet vereceklerdir. 10 000 tanesi okullarda, fabrikalarda ve diğer işyerlerinde çalışacaktır. Böylece dünyada eşi bulunmayan, amacı sağlığı korumak ve bütün işçilerin yaşam kalitesini, Küba devriminin tanımladığı sosyal ülküler doğrultusunda, artırmak olan bir sağlık hizmeti bütün ülkeye yayılmış olacaktır.

Dr. Silvia Martinez

(World Trade Union Movement, No.4/1990)

OKURLARIN KALEMİNDEN:

- Isıtma Cihazlarının Doğru Kullanımı ile İlgili Toplumsal Bir Kampanya Başlatılmalıdır (Ruhi Öktem)

- Nusret Hoca ve Barış (Dr. Ferruh Yavuz)

ISITMA CİHAZLARININ DOĞRU KULLANIMI İLE İLGİLİ TOPLUMSAL BİR KAMPANYA BAŞLATILMALIDIR

Soba ve şofben konusunda toplumumuzu daha duyarlı olmaya davet ediyorum.

Konu ile ilgili ölüm haberlerini okuyup duruyoruz. Çok seyrek de olsa, eğitici yazılar çıktığı da oluyor. Ancak çözümü çok basit olan bu konuda başarılı olamadığımız da ortada, iyi niyetli çabalar ses getirmiyor. Gündemi terör, enflasyon vb. gibi yakıcı sorunlar doldurduğundan, bu kazaların mağdurlarının cılız sesleri arada kaynayıp gidiyor.

Zaten okumayı sevmeyen bir ulusuz. Böyle olunca da ölmesi olası kitlelere ulaştırmak istediğimiz mesajlar da çoğu zaman hedefe ulaşmıyor. Bu döngüden çıkmak için daha ne bekliyoruz? Gelin, bu konu ile ilgisi olan tüm kesimler biraraya gelerek bir kampanya yapalım. Sesimizi en uzak köydeki yurttaşımıza kadar duyuralım ve toplum için yararlı bir iş yapmış olalım.

Artık gazetelerde acıklı ölüm haberleri okumak istemiyorum. Ama her kestiğim acı haberli gazete kupüründe bir kez daha, buna engel olamadığımızı düşünüyorum. Olay büyük, çok boyutlu; ama kesinlikle karmaşık değil, çok yalın.

Neler yapılabilir?

1. Televizyonlarda mutlaka halkın canını yakan bir konuda kısa eğitici programlar yapılmalıdır.
2. Gazetelerde yer alan böylesi uyarıcı-eğitici yayınların harf puntolarının büyük olması gereklidir.
3. Belediyeler bu konuya sahiplenmelidirler. Ellerindeki olanakları can kurtarmada kullanmalıdırlar.
4. ilkokuldan üniversiteye, her düzeyde öğrencilerin dikkatleri çekilmelidir.
5. Kapıcılar, yöneticiler, muhtarlar ile mühendisler, TSE, soba ve şofben üreticileri, tüp-gazcılar, sağlık personeli, itfaiyeciler, kömürcüler vb. varolan çabalarını biraz daha arttırmalıdırlar.

Bunlardan başka akılda kolay kalan sloganlarla konuyu hem derinlemesine kavramalıyız, hem de çevremize aktarabilmeliyiz.

Örneğin:

1. İNSAN UYUR SOBA UYUMAZ.
 2. CİHAZLAR DA NEFES ALIR VERİR. Siz uyurken sobanız nefesinizi çalabilir, siz de havasız kalırsınız. Onun için bulunduğunuz yeri havalandırın.
 3. BAÇA GAZLARINI BULUNDUĞUNUZ ORTAMA VERDİRTMEYİN. Tıkalı bacanızı temizletin.
 4. BANYODAKİ BUHAR TEHLİKEYİ İKİYE KATLAR. Buhar, sizin alacağınız havayı kovar.
 5. ŞOFBENİNİZİ BANYODAN MUTFAĞA ALIN. Havalandırma deliğini de sakın kapatmayın.
 6. Tüpgazdan çıkan gaz zehirli, doğalgazdan çıkan ise boşucudur. Her ikisi de buhar gibi havanın yerini alır. Ama tüpgaz kokusuz, insanı uyarmaz; doğalgaz ise kokulandırılmıştır, uyarır.
- Sonuç olarak, kazalar olduktan sonra hissettiklerimizi, merhamet duygumuzla bir şey yapamamanın verdiği sıkıntıyı hissetmek yerine çalışalım. Her kesim üzerine düşeni yapsın.

Ruhi Öktem

Kimya Mühendisi-Ankara

NUSRET HOCA VE BARIŞ

Prof. Dr. Nusret Fişek, Türkiye tarihine sağlık konusunda ismini yazdırmış kişidir. Bugüne değin hakkında çok güzel şeyler kaleme alındı, ben de derneğimizin kurucu üyesi olan o büyük insanın barışçı kişiliği ışığında "Barışçı Kişilik Nedir?"i kısaca anlatmak istiyorum.

Nusret Hocanın başardığı ve başarmaya çalıştığı işlerdeki felsefesine ve tarzına bakarsak şu özellikleri görürüz:

İnsanların sağlık düzeyinin yükselmesi için çalıştı. Dünya Sağlık Örgü-tü'nün sağlık tanımını düşünürsek, bunun tam anlamıyla bir barış savaşımı olduğunu anlarız. Çünkü savaş içindeki insan "sosyal ve psikolojik olarak tam bir iyilik hali"nde olamaz. Nusret hocanın adadığı bu iş bile onun ne kadar barışçı olduğunu gösterir.

Demokrat, insan haklarını savunan, sömürüye karşı çıkan, halk sağlığını ön planda tutan, herkesin, özellikle de tıp doktorlarının örgütlülüğüne inandı. Başkanı bulunduğu Türk Tabipleri Birliği'nde bunun için sürekli çaba gösterdi. Bunda da başarılı oldu. Bugün hekimlerimizin çoğu onun bu güzel özelliklerini taşıyor ve açıktır ki demokrat, insan haklarına saygılı, sömürüye karşı olan insanlar barışçı kişiliğe sahiptir.

Barışın çeşitli tanımları arasında bence en doğrusu "Barış, sömürünün olmaması halidir." tümcesiyle özetlenen; demokrasi, insan hakları ve anti-emperyalizmi (veya eşit şekilde karşılıklı bağımlılık) içeren tanımıdır. Doğal olarak, sömürü olan yerde barış olmaz. "Barışçı Kişilikte, bunların yokluğuna karşı, varsa daha kalitelisine sahip olmak için savaşım verme özelliği vardır.

Barış için savaşım verme ne denli paradoks gibi görünse de öyle olmalıdır. Yoksa şu andaki yönetici sınıflar demokrasiyi, insan haklarını rafa kaldırarak, emeği, dini ve millî duyguları sömürerek gayet rahat yönetirler. Onlara karşı pasif değil (kimilerince yanlış olarak barışçı kişilik pasiflikmiş gibi tanımlanır) aktif olmak gerekir.

Nusret hoca. da ömrünün-sonuna kadar bu uğurda savaşım verdi.
Bütün bunların yapılabilmesi için insanın kendisiyle barışık olması lazımdır. Kendisinden, yaptığı işlerden hoşnut olmayan, insanlara saygısı, sevgisi olmayanlardan hiçbir mücadele içinde hayır gelmez. Öncelikle kişi ve topluluklar olarak kendi iç savaşımımızdan başarı ile çıkmalıyız. Kendimize, başkasına, başka topluluklara anlayış, hoşgörü, sevgi ve saygı göstermeliyiz. Başka bir deyişle, Nusret hocanın barışçı kişliliğini örnek almalıyız.

Dr. Ferruh Yavuz
NÜSED Genel Başkan Yardımcısı

DEVLET ÇOKSESİLİ KOROSU

BARIŞ KONSERİ PROGRAMI

J.Galus-Handl	MÜZİK (<i>Musica</i>)
İ.Donato	AH NE GÜZEL DANS
T.Morley	YÜZÜNDE İLKBAHAR (<i>April is in my mistress face</i>)
J. Haydn	İHTİYAR (<i>Der Alterman</i>)
F.Mendelssohn-Bartholdy	BÜLBÜL (<i>Die Nachtigal</i>)
J.Brahms	NE SERİN GECELER; ORMAN (<i>Waldesnacht</i>) op.62 No.3
A.Bruckner	İŞTE BU YERDE (<i>Graduale</i>)
A.Bruckner	AVE MARİA
Fr.Poulenc	KALBİM HÜZÜNLE DOLU (<i>Tristis est anima mea</i>)
B.Britten	DÖRT GÜZEL AYIN GEÇİTİ (<i>The Succession of the four swett months</i>)
İ.Zelenka	ŐARKI (<i>Kanzona</i>)
St.Mutatçiev	OTURMUŐUN CORE. DOS -ARA-
J.Brahms	BAK ŞU GÜZEL CENNET YERE (<i>Weiche Graser im Revier</i>) op.65 no.8
J.Brahms	KARANLIK GÖLGELER (<i>Shwarzer Wald, dein Schatten</i>) op.65 no, 12
B.Bartok	DÖRT SLOVAK ŐARKISI
Th.Albinoni	ADAGİO (<i>Koro ve Piyano için uyarlama</i>)
1.Baran	EYLÜL SONU
N. Kazım Aks es	ÇORUH
C.Tanç	CEYLAN
U.Cemal Erkin	YENGE KIZIN BİR TANE
M.Sun	AY DOĞAR SİNİ SİNİ
M.Sun	BİR DALDA İKİ ELMA
K.Sünder	YÜCELİŐE

6 KASIM 1994

ANMA ETKİNLİKLERİNDEN:

NÜSED

Nükleer Tehlikeye Karşı Barış ve Çevre İçin Sağlıkçılar Derneği

Prof. Dr. Nusret FişEK BARIŞ KONSERİ

DEVLET ÇOKSESİLİ KOROSU

Koro Őefi: AHTER DESTAN SEVER

TOPLUM ÖRGÜTLERİNDEN

ZONGULDAK'IN GELECEĞİ

Bugün sendikaların içinde bulunduğu krizden, Zonguldak üzerinde oynanan oyunlardan bahsetmeye gerek yok.

Bütün bu olumsuzlukları gözönüne alarak geçmişte yaptığımız çalışmalarını yine örgütlü bir biçimde sürdürmek, kitleleri, özellikle işçi arkadaşları gelişmeler karşısında bilgilendirmek ve de bu bilgiler ışığında onları örgütlü kılmak ve bu örgütlülükle onların seslerini duyurmalarını sağlamak amacıyla Zonguldak Havzası işçi Sağlığı iş Güvenliği ve Dayanışma Derneği'nin Amasra Şubesi'ni açmaya karar verdik.

Derneğin şubesini açarken konuya duyarlı işçi arkadaşlarla sık sık bira-ıraya gelerek, derneğin işlevini tartıştık. Derneğin faaliyeti olarak ilk önce "Zonguldak'ın Geleceği" adlı panelimizi gerçekleştirdik. Paneli düzenlerken kitlelerin bu konuda bilgilendirilmesini amaçladık. Panelimizi izlemek için, bütün engelleme çabalarına karşın, Amasra ve çevresinden 100-150 kadar izleyici gelmişti.

Yıllardır insanların depolitize edildiği ve hükümetlerin "Zonguldak" üzerinde uygulamak istedikleri programların hayata geçmeye başladığı bir dönemde, "ki medyanın da tek taraflı olarak insanları etkilediği bir durumda", insanlara doğru bilgileri aktardığımızı inanıyoruz. Bu faaliyetlerimize de devam edeceğiz, işçi sağlığı iş güvenliği konularında işçi arkadaşlarımıza her türlü bilgiyi ulaştırmayı ve bu konularda gerekli inceleme, ölçme yaparak çözüm önerisi getirmeyi ve yine bu konularda bölgesel, ulusal, uluslararası kuruluşlarla ilişkiler kurarak bu önerilerin hayata geçirilmesini hedefliyoruz. Bütün bu çalışmalarını yaparken kamuoyuna gerekli açıklamaları yaparak kitlelerle dayanışma içerisinde olmayı ihmal etmeyeceğiz. Bülten, kitap, afiş, broşür, dergiler yayınlamaya, kurslar, seminerler, paneller vs düzenleyerek en geniş kitleleri bilgilendirme Derneğimizin amaçları arasındadır.

İşte bütün bu çalışmalar dahilinde, işçi arkadaşlarımızın kendi örgütlülüğünü kurduğu, yabancı olmadığı, söz ve karar sahibi olarak "kitle ve sınıf sendikası" arayışını hayata geçirdiği bir sendikal yapılanmayı yaratmak istiyoruz. Diğer bir tarafıyla da işyerlerine sahip çıkan ve onun sahiplenmesini destekleyen bir kitle yaratarak Zonguldak üzerinde oynanan oyunları boşa çıkarmak istiyoruz.

Tüm Enstitü çalışanlarına başarılar diler, saygılar sunarız.

Tevabil Düzgün

Zonguldak Havzası İşçi Sağlığı İş Güvenliği ve Dayanışma Derneği
(ZİS-DER) Şube Başkanı-AMASRA

BASIN AÇIKLAMASI 24 OCAK 1994

Nükleer Tehlikeye Karşı Barış ve Çevre İçin Sağlıkçılar Derneği (NÜ-SED), **Uğur Mumcu'nun** katledilişini, bir yıldır katillerinin bulunmaması ve cezalandırılmamasını şiddetle telin eder.

Uluslararası emperyalizm ve yönetim gücünü elinde bulunduran finans çevreleri; yeni dünya düzeni operasyonları çerçevesindeki, etnik, dinsel ve diğer sosyal çatışmaları tahrik edici, toplum ve kişileri birbirine düşürücü, barışçı insanlı değerleri ortadan kaldıracı ve istikrarsızlık ortamlarında tüm dünyada sömürüyü arttırıcı süreçlerin sorumlusudurlar.

Dünyada yönetime hakim olan sermaye çevreleri; halkın vergi ve katkılarıyla oluşturulan devlet, güvenlik ve istihbarat güçleriyle, temel insan hakkı olarak barış, refah ve güvenliği sağlamakla sorumlu oldukları halde; tam tersini, insanlığı karanlığa sürükleyici ve insanlıktan çıkararak edilgen tüketici varlıklar haline getirici süreçleri uygulamaya koymaktadırlar.

Yapılması gereken, emekçi ve sömürmeyen insanların, insanca yaşam için direnmesi, birbirlerine bağlanmaları, dayanışmaları ve gerçek anlamda demokratik örgütlenmelerini kurmaya çalışarak, hak, adalet ve barış çabalarını sürdürmeleridir. Bu insanlık mücadelesi başarıya ulaşacaktır.

Nükleer Tehlikeye Karşı Barış ve Çevre İçin Sağlıkçılar Derneği
(NÜSED) Yönetim Kurulu adına

Dr. Derman Boztok

DÜŞÜNÜYORUM ÖYLEYSE VURUN

(...) Eflatun demiş ki:

- Ancak krallar filozof, ya da filozoflar kral olursa devletler mutlu olabilir.

Günümüz koşullarında pek akıllıca sayılmasa da, insanı düşünmeye yönelten bir yanı vardır bu sözün; çünkü devlet yönetiminde düşüncenin, fikrin, mantığın ağır basmasını istiyor Eflatun.

Oysa tarih boyunca devlet yönetimlerinde mantığın pek az payı olmuştur.

Descartes'in ünlü özdeyişini anımsayın:

- Düşünüyorum, öyleyse varım.

Bu özdeyiş çoğu yerde şöyle anlaşılmış:

- Düşünüyorum, öyleyse vurun.

Çağımızda fikir özgürlüğüne karşı çıkanlar da böyle davranmıyorlar mı?

(İLHAN SELÇUK, Düşünüyorum Öyleyse Vurun, Çağdaş Yayınları)

SOSYAL DEVLET İLKESİ "BOŞ BİR SÖZ" MÜDÜR?

Öyle ilkeler ve kurallar vardır ki, günümüzde bunları reddetme yürekliliğini göstermek çok zordur.

Demokrasinin, hatta uygarlığın artık vazgeçilmez öğeleri haline gelen bu ilkelere ve çözümlere gönülden karşı olan çevreler, partiler ve kişiler bile onlara açıkça karşı çıkamamaktadırlar. Örneğin, "laiklik" ilkesi böyledir. Bu ilkelere şaşkı bakanlar dahi onlardan yana görünmekte; ama o ilkelerin temelini oymak ve onları sadece kağıt üstünde bırakmak için hiçbir çabayı esirgememektelerdir.

"Hukuk devleti" ve "sosyal devlet" ilkeleri, aslında aynı amaca hizmet eden ikiz kardeşlerdir. Bunlar, çağdaş toplumda, kişi güvenliğinin, üzerinde durduğu bacaklardır. "Hukuk devleti" ilkesi, hukuksal ve siyasal alanda, kişinin güvenlik ve huzur içinde yaşayabilmesinin kaçınılmaz garantilerini oluştururlar. Her iki ilke, "birbiriyle kaynaşmış" olarak, 1961 Anayasası 'nda "sosyal hukuk devleti" deyiimi ile ilan edilmişlerdir. Bu ilkelerin kabul ettirilmesi için büyük savaşım verilmişti. Şimdi ise onlara "cepheden saldırma" akılsızlığını, artık kimse göstermiyor; onların sırtından bıçaklanmaları yeğleniyor. Büyük ozan **Tevfik Fikret'in** "Kanun diye, kanun diye kanun tepelendi" deyişini, bu konuda da anımsamamak olanaksız: Yıllardır "sosyal hukuk devleti, sosyal hukuk devleti diye diye sosyal hukuk devleti tepelenmekte!". Bu ilkelerin, gerçekten Türk toplumunun benimsediği ilkeler sayılabilmesi için onların anayasada, ilan edilmesi elbette yetmez: Önce, yasaların onlara göre düzenlenmesi, sonra da hukuk devletinin ve sosyal devletin gerçekleştirilmesi doğrultusundaki bu hükümlerin, toplum yaşamında (özellikle iktidarlarca) ciddiye alınarak uygulanması gerekir.

"Hukuk devleti" ilkesinin kapsadığı çeşitli kuralların, ciddi olarak uygulanmaması yolundaki acı gerçek bir yana, bunlardan bazıları, yasalarımızda-ki bu hükümlerle bile hâlâ açıkça çiğnenmektedir. Ama bu yazımızda, sadece **"sosyal devlet"** ilkesinin hiçe sayılması üzerinde durmak istiyoruz. **Sosyal devlet ilkesinin ne denli ciddiye alınmadığını göstermek için, yıllardır bu konuda yayımladığımız çeşitli yazıların bir tanesinden aktaracağımız birkaç cümleyi bugünkü durumla karşılaştırmak yetecektir. Kağıt Üstünde Kaldıkça...**

Yirmi yıl önce aynen şöyle demiştik: "Kişilerin maddi varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli ekonomik ve sosyal güvenceye sahip bulunmadıkları toplumlarda, kişinin **yaşama olanağı** da (yani maddi ve hatta manevi varlığını sürdürebilmesi de) dolaylı bile olsa ortadan kaldırıldığına göre; çalışma hakkının, eğitim hakkının sadece kağıt üstünde kaldığı toplumlarda, varlıksız vatandaşlar için kişi güvenliği yoktur. Bugün ya da yarın aç kalma durumunda olan bir kişinin, huzura (güvenlik duygusuna) sahip olduğunu ve gece -eğer varsa- yatağında rahat uyuyabileceğini düşünememek olanaksızdır. Kişi çalışmaya hazır olduğu halde iş bulamıyorsa, devlet ya da başka kamu tüzel kişileri, kişiye iş sağlamakla yükümlü değilse, kişinin ve çocuklarının yaşaması için zorunlu asgari bir geliri de garanti etmiyorsa, buna karşı kişilerin güvenlik duygusuna ve iç huzuruna sahip olacağı düşünülebilirdi, işte bu gibilerin ruh durumlarıdır ki, "tok açın halinden ne anlar?" özdeyişini yaratmıştır. Ve kuşkusuz Roosevelt'e 'Ekmek ile özgürlük arasında seçme durumunda kalırlarsa, kitleler birincisini yeğleyeceklerdir' dedirten ve dört ana hürriyet içerisine 'korkudan kurtulma özgürlüğü' yanında bir de 'yoksulluktan kurtulma özgürlüğü'nü saydırtan, 'Aç olan kişinin, güvenlik içinde bulunmayacağı ve hür sayılamayacağı' gerçeğinin anlaşılmasıdır. Şu halde 'çalışma hakkı'nın, 'konut sahibi olma hakkı'nın, 'sağlık bakımı hakkı'nın, 'İşsizlik, hastalık, sakatlık, analık ve ihtiyarlık sigortalarının ve 'bütün çocukların beslenme ve okuma hakkı'nın, -sözde değil, gerçek hayatta- tam olarak sağlanmadığı toplumlarda, 'kişi güvenliği' **sadece bir özlemi** ifade eder, yoksa gerçek durumu değil!.. Aslında işsizlik sigortası gerçekleştirilmeden; sosyal güvenlik konusundaki çeşitli yasal hükümler yetersiz sayılamaz. Sosyal güvenliğin asıl garantisi ise sendika hakkı, sendikaların gücü ve grev hakkı'dır (*)• Kişi güvenliğine ilişkin bu çoğaltılmış ders notlarımızın son cümlesi şöyledir: "Yukarıda ana çizgileriyle değindiğimiz güvenlik kurum ve kuralları(") Türkiye'de ne ölçüde uygulanabilmekte ise, gerçek anlamıyla demokrasi ve gerçek anlamıyla çağdaş bir devlet de ancak o oranda var demektir."

Bu sözlerin üstünden 20 yıl geçtikten sonra hukuk devletinin ve sosyal devletin çeşitli kurum ve kuralların toplumumuzda ne ölçüde uygulanma alanına girdiğini düşünürsek, karamsarlığa düşmemek gerçekten çok zordur. Söz gelimi, savaştan yenik çıkan ve talan edilmiş durumda olan Almanya'nın, barışın daha ilk yıllarında (anayasasını kabul eder etmez) gerçekleştirdiği işsizlik sigortasının, bizde daha sözünü etme cesareti bile gösterilemiyor.

Yalnız işsiz olan milyonlar mı perişan durumda? işi olan ve sabahtan akşama kadar çalışan milyonlarca kamu görevlisi ve işçi de yaşam asgarisinin altındaki maaş ya da ücret ile çalışmaya mahkûm durumdadır. Büyük kitlelerin (hele dar gelirliilerin) ücretleri ve maaşları ile alabildikleri ekmeğin, her gün birkaç dilimi, **enflasyon denilen ve yalnız varlığının dostu olan haydut** tarafından (İktidarın açık ya da kapalı izni ile) çalınıp varlığına verilmekte. Korkunç bir hızla toplumun kaderine her gün biraz daha etkin biçimde egemen olan o enflasyonun, yarı aç yarı tok yaşama durumunda bıraktığı memurların büyük çoğunluğu ve işçiler, (hatta küçük esnaf) "iki kötüden birini seçme" durumunda bırakılmıştır: Ya "yarı aç, yarı çıplak yaşama (en kötüsü çocuklarını böyle yaşatma) yoluna katlanacaklar" ya da "yasadışı yollarla suyun üstünde kalma madrabazlığını göstermeye razı olacaklardır. Kısacası **dar gelirli milyonlarca kişi, tam anlamıyla bir "manevi işkence içinde" yaşamaktadır. Oysa sosyal devlet ilkesi birazcık olsun ciddiye alınsa, bugünkü koşullarda, hiç değilse dar gelirliileri dilenme durumundan kurtarmak için, hem ücretlerde hem de maaşlarda "oynak merdiven" denilen sistem benimsenirdi. Enflasyon (hayat pahalılığı) oranında ücretlerin ve maaşların otomatik olarak artması kuralı kabul edilir ve sağlık hizmetlerinden**

tüm varlıksız (az gelirli) vatandaşların anında yararlanmasını sağlayan bir sistem gerçekleştirilirdi.

Oysa sosyal devlet ilkesinin benimsenmesi (titizlikle uygulanması), yalnız dar gelirli ve varlıksız vatandaşların değil, hatta daha çok varlıklı çevrelerin ve kişilerin yararınadır, giderek bunların can kurtaranıdır. Gerçekten zamanımızda sosyal devlet ilkesinin tüm kural ve çözümlerinin eksiksiz uygulanması, hem aklın, hem de kalbin gereğidir ve bir toplumda istisnasız herkesin huzur içinde yaşamasının vazgeçilmez yoludur. Çünkü geniş halk kitleleri için insan onuruna ters düşmeyen bir düzeyde yaşamayı garanti eden (yaşamı çekilmez hale gelmekten kurtaran) bu ilke, varlıklı çevreler için sigorta primidir. Bir toplumun çalkantılardan, terörden ve yaygınlaşan kanunsuzluklardan mümkün olduğu kadar uzak kalmasının güvencesidir. Onu benimsemeyen "mutlu azınlık", diken üstünde, zaman zaman da süngü üstünde oturma akılsızlığını yeğliyor demektir.

Yürekten Benimsemek Gerek...

Sadece aklın değil, kalbin de emridir sosyal devlet ilkesinin gönülden benimsenmesi ve eksiksiz uygulanması!.. Evet, **bir toplumda herkese insan onuruna yaraşır yaşam koşullarının -hiç değilse- asgarisini sağlamak, herkesin yalnız maddi bakımdan değil, manevi bakımdan da huzur içinde yaşamasının vazgeçilmez ögesidir.** Çünkü yüreği tümünden nasırlanmamış hiçbir kişi, gazetelerimizin sık sık yazdığı "maaşının ya da ücretinin çocuklarını geçindirmeye yetmemesi yüzünden intihar eden memur ya da işçiye", "karısının yaşaması için zorunlu olan kan parasını derhal ödeyemediği için onun ölüme terk edilmesine dayanamayan kocaya", "gecekonusunun buldozerle yıkılmasını önlemek için kendisini buldozerin altına atmaya kalkışan kadına", "üniversite harcını ödeyebilmek için inşaat işçiliği yapma zorunluluğunda kalan ve bunu beceremeyip yüksekten düşerek ölen öğrenci annesinin çırpınışına" ilişkin ve (benzeri) haberler karşısında acı bir kalp sıkıntısı ve huzursuzluk duymaktan kendisini kurtaramaz! Başkalarının bu gibi acılarından tedirgin olmayanların cirrit attığı bir toplum ise, gerçekten hastadır ve zaman zaman çeşitli bunalımlara ve onların acı sonuçlarına katlanmaya mahkûmdur. Sosyal hukuk devleti ilkesini benimsemeyen bir toplum, süreğen (kronik) hastadır; bu süreğen hastalık, her an **akut** (ani) hastalık haline dönüşebilir. Beceri, toplumları patlama durumuna getirmeden iyileştirmektir, asker müdahalesine çanak açmadan yönetmektir. Sosyal hukuk devleti ilkesinde halkı aldatanlar (onu kağıt üzerinde bırakanlar) aynı zamanda kendilerini aldatırlar; yalnız halka acı çektirmekle kalmazlar, önünde sonunda kendilerini de cezalandırırlar.

Sonuç

Bir yandan işçinin, memurun ve tüm dar gelirlielerin elinden ekmeği insafsızca alınacak, öte yandan da 12 Eylül Anayasası (ilk kez 12 Mart Anayasası) memurların sendika hakkını kaldıracak, işçilerin sendika özgürlüğünü kuşa benzetecek, grev hakkını genellikle işlemez hale getirecek, sonra da halkla ve dünya ile "alay edercesine" bizde sosyal hukuk devleti var" denilecek! Değerli başyazar Nadir Nadi'nin, bir yandan Atatürk ilkeleri katledilirken, öte yandan da Atatürkçülükten söz edilmesi karşısında, "Ben Atatürkçü Değilim" diye kitap yazışı gibi, insanın içinden, **"uygulanmayan ve halkla alay etmekten başka bir anlama gelmeyen sosyal devlet ilkesi, anasayadan çıkarılsın!"** diye kitap yazası geliyor.

Prof. Dr. Muammer AKSOY
(Cumhuriyet Gazetesi, 21.9.1988).

(¹) SBF'nde yıllarca verdiğim kamu hürriyetleri dersinin "yaşam hakkı"¹¹ kısmının. 1969'da fakültece öğrenciler için çoğaltılmış notlarının, "Bütün Vatandaşlara Yaşamaları İçin Vazgeçilmez Asgari Ekonomik ve Malî Olanaklar Sağlanmalıdır" başlığını taşıyan bölümü, s.48-49, 52-53.

(²) Yani hukuk devletinin sosyal devletin çeşitli kurum ve kuralları ne ölçüde uygulanabilmekte ise...